

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ

Кафедра конституційного та міжнародного права

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Навчально-методичний посібник
(робочий зошит)

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Укладачі:

Бакумов О. С., доктор юридичних наук, доцент, народний депутат України ІХ скликання;

Бесчастний В. М., доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України; Керівник секретаріату Конституційного Суду України;

Кузніченко О. В., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та трудового права Одеського національного морського університету;

Кузніченко С. О., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, ректор ОДУВС;

Львова Є. О., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного та міжнародного права ОДУВС;

Юрченко М. М., кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного та міжнародного права ОДУВС

Рецензенти:

Баймуратов М. О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського;

Матвєєва Л. Г., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та філософії права Одеського державного університету внутрішніх справ

*Обговорено та схвалено на засіданні
кафедри конституційного та міжнародного права факультету № 1 ННІПК ОДУВС
(протокол № 7 від 12 січня 2022 року)*

*Обговорено, схвалено та рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 26 січня 2022 року)*

Конституційне право : навчально-методичний посібник (робочий зошит) / уклад. О. С. Бакумов, В. М. Бесчастний, О. В. Кузніченко та ін. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 228 с.

ISBN 978-617-554-017-6

У навчально-методичному посібнику містяться матеріали, що сприяють здобувачам вищої освіти у вивченні навчальної дисципліни Конституційне право, а також тим, хто бажає підвищити свій професійний рівень.

УДК 342(076.6)

Цільова настанова

Конституційне право як навчальна дисципліна має велике значення у підготовці юриста. Як навчальна дисципліна, конституційне право вивчається у всіх юридичних вузах. Вивчення цієї дисципліни покликане допомогти здобувачам вищої освіти набутти комплекс знань про зміст конституційного права, зокрема про поняття, предмет, методи, норми цієї галузі, правовідносини, джерела, систему конституційного права, про пріоритет людини, її прав і свобод, про засади конституційного ладу, принципи державного ладу та організацію публічної влади. Ознайомлення майбутніх юристів з конституційним законодавством розвиває не тільки професійну, а й загальну правову та політичну культуру, відіграє суттєву роль у процесі формування у них демократичного світогляду. Цьому сприяють лекції викладачів, робота на семінарських заняттях, індивідуальна робота здобувачів вищої освіти, вивчення ними рекомендованих наукових праць, написання курсової та модульних робіт. Методика викладання конституційного права побудована на оптимальному співвідношенні теоретичних і практичних знань, що створює всі підстави для отримання здобувачами вищої освіти глибоких теоретичних знань та практичних вмінь і навичок. Забезпечується впровадження до навчального процесу останніх конституційно-правових документів, найновіших відомостей з основ конституційного права України та зарубіжних країн.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право» є набуття здобувачами вищої освіти стійких знань про загальносвітовий та національний досвід конституційного розвитку, формування у них вміння правильно застосовувати відповідне конституційне законодавство та оцінювати конкретні конституційно-правові явища.

Завданням вивчення навчальної дисципліни «Конституційне право» є:

- ознайомлення з предметом, джерелами, суб'єктами та нормами конституційного права як галузі права;
- засвоєння основних понять і положень конституційного права;
- вивчення історії розвитку конституцій, порядок прийняття, внесення змін та доповнень до них;
- засвоєння конституційно-правових основ суспільного ладу, територіального устрою держави, конституційно-правового статусу людини і громадянина тощо;

- опанування найважливіших категорій та положень науки конституційного права, основних принципів і форм організації та здійснення державної влади;
- формування у студентів навичок роботи із законодавством.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- еволюцію, сучасний стан й основні тенденції розвитку конституційного права як провідної галузі національної системи права;
- сучасний стан конституційно-правового регулювання різних сфер суспільно-політичного життя в Україні та зарубіжних країнах;
- сутність основних проблем конституційного процесу в Україні;
- основні напрямки забезпечення правового становища особи та інститутів громадянського суспільства, конституційних форм безпосередньої демократії;
- конституційно-правовий статус органів державної влади та місцевого самоврядування, напрями подальшого правового забезпечення діяльності інститутів публічної влади в Україні;
- основи територіальної організації влади в Україні та зарубіжних країнах, основні напрями та проблеми законодавчого забезпечення реформи адміністративно-територіального устрою України.

вміти:

- аналізувати основні тенденції розвитку конституціоналізму в Україні та зарубіжних країнах;
- аналізувати чинне конституційне законодавство з точки зору конституційно-правової теорії;
- застосовувати дані науки конституційного права у процесі розробки методів вирішення проблем конституційно-правового регулювання суспільних відносин.
- здійснювати конституційно-правову кваліфікацію подій і явищ, що відбуваються у різних сферах суспільного життя;
- давати конституційно-правову оцінку правових актів, що складаються у процесі професійної діяльності або надходять від інших органів та посадових осіб;
- давати фахову оцінку подій і явищ у суспільно-політичному житті України та зарубіжних країн;
- будувати професійну діяльність та стосунки з оточуючими на конституційних принципах (державний суверенітет, верховенство права, законність, пріоритет прав людини тощо).

Організаційно-методичні вказівки

Конституційне право – провідна (фундаментальна) галузь національного права, являє собою сукупність правових норм, перш за все принципів і норм конституції, які закріплюють основи політичної та економічної організації суспільства, форму держави, порядок і принципи формування та компетенцію органів державної влади, основи правового статусу людини і громадянина. Конституційному праву притаманні такі ознаки:

Конституційне право належить до галузей публічного права, оскільки предмет правового регулювання цієї галузі права пов'язаний з публічним здійсненням влади народу, держави та територіальної громади.

Конституційне право має предметом правового регулювання найбільш важливі суспільні відносини у політичній та інших сферах суспільного і державного ладу.

Конституційне право має свій метод правового регулювання, тобто сукупність прийомів і способів юридичного впливу на суспільні відносини, які є предметом цієї галузі права.

Конституційне право має досить розгалужену систему. Ця система представлена такими елементами, як природне і позитивне право; матеріальне і процесуальне право; загальна й особлива частина тощо. Але традиційними елементами системи конституційного права залишаються інститути і норми конституційного права.

Для конституційного права України характерна особлива система галузевих джерел права. Основне джерело конституційного права України – Конституція України 1996 р. – є одночасно головним джерелом всієї системи національного права і виступає пріоритетною цінністю правової системи України загалом.

Функції конституційного права України, тобто основні напрямки і види його впливу на суспільні відносини поширюються на всі або більшість сфер суспільного та державного життя України – політичну, економічну, соціальну, культурну (духовну, ідеологічну), зовнішньополітичну та інші тісно пов'язані з ними сфери.

Для конституційного права характерне широке коло суб'єктів відповідних галузевих правовідносин.

Конституційне право передбачає особливий вид суспільних відносин, пов'язаних із юридичною відповідальністю за порушення конституційно-правових норм.

Конституційне право має винятково важливе значення для національної системи права і правової системи держави загалом.

Конституційне право відіграє дуже важливу роль у суспільстві та державі, виступаючи одночасно як загальновизнаною соціальною цінністю (благом), так і засобом пізнання дійсності. На відміну від інших галузей права, положення норм цієї галузі права, конституційно-правові дослідження та конституційна освіта є важливими для кожної людини, незалежно від її політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання та інших ознак.

Основним предметом правового регулювання конституційного права є суспільні відносини, які виникають і діють в процесі здійснення влади народом України.

Предмет навчальної дисципліни конституційного права опосередковує собою чотири групи (блоки) суспільних відносин:

1. Відносини, які складають основоположні засади народовладдя, суверенітету народу.

Суверенітет народу – це природне право народу бути верховним і повновладним на своїй території. Суверенітет буває потенційним і реальним.

Потенційним суверенітетом володіє практично будь-який етнос, незалежно від того, має він свою державність чи ні, оформився він у таку історичну спільність, як народ, визнаний він іншими державами і націями чи ні.

Реальний суверенітет – це втілення в життя суверенних прав народу, його волі йти таким шляхом, який він вважає найкращим. Суверенна воля народу вільно сформована і втілена у відповідних документах (передусім у Конституції, конституційних законах), і є єдиним джерелом державної влади.

2. Відносини, які розкривають побудову, устрій держави, як організації влади народу і для народу.

Влада – необхідний спосіб організації суспільства, процесів, що відбуваються в ньому, в тому числі за рахунок авторитарних методів, які передбачають можливість нав'язування волі суб'єкта влади, застосування в разі потреби примусу.

3. Відносини, які опосередковують основоположні засади функціонування держави.

Основними з них є гуманізм, демократизм, розподіл влад, виразом якого є механізм стримань і протипа, взаємного контролю гілок влади, їх врівноваженості.

Такі засади забезпечують стабільність і належну цілеспрямованість функціонування держави, її соціальний характер.

4. Відносини, що визначають характер зв'язків між державою і конкретною особою. Це:

- а) відносини громадянства, під якими, звичайно, розуміють постійний правовий зв'язок між особою і державою, що надає їм відповідні права й покладає певні обов'язки;
- б) відносини фундаментальних прав громадян: економічних, політичних, соціальних, культурних, екологічних;
- в) відносини гарантій реалізації прав і свобод;
- г) відносини, що впливають із факту відповідальності держави перед особою і навпаки.

Наукові та методологічні основи – навчальний курс ґрунтується на сучасних досягненнях правової науки та діючій законодавчій базі. Це забезпечує актуалізацію набутих здобувачами вищої освіти знань та ефективне застосування їх в майбутній професійній діяльності.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		Л. з.	С. з.	С. р.
Тема 1. Конституційне право як галузь права, юридична наука та навчальна дисципліна	8	2	2	4
Тема 2. Конституція як основний Закон суспільства і держави	8	2	2	4
Тема 3. Засади конституційного ладу сучасних держав	10	2	4	4
Тема 4. Основи конституційно-правового статусу особи в сучасних державах.	14	2	4	8
Тема 5. Громадянство в сучасному світі	8	2	2	4
Тема 6. Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні	10	2	2	6
Тема 7. Основи конституційно-правового статусу національних меншин у сучасних державах	8	2	2	4
Тема 8. Конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії	12	4	4	4
Тема 9. Система органів публічної влади в сучасних державах	6	2	2	2
Тема 10. Глава держави в сучасному світі. Конституційно-правовий статус Президента України	12	2	4	6
Тема 11. Парламент у сучасних державах. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України	12	2	4	6
Тема 12. Конституційно-правовий статус уряду, центральних та місцевих органів виконавчої влади	10	2	2	6

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		Л. з.	С. з.	С. р.
Тема 13. Судова влада в сучасних державах. Конституційно-правові засади організації судової влади в Україні	8	2	2	4
Тема 14. Конституційна юстиція в сучасних державах	6		2	4
Тема 15. Конституційно-правовий статус правоохоронних органів сучасних держав	6		2	4
Тема 16. Територіальний устрій України.	4		2	2
Тема 17. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування	8	2	2	4
Усього годин на навчальну дисципліну	150	30	44	76

Тестові завдання

Знаходяться на кафедрі в електронному вигляді

Тема № 1. Конституційне право як галузь права, юридична наука та навчальна дисципліна

Навчальна мета занять: формування комплексного уявлення про конституційне право у всіх його трьох аспектах: як галузь права, науку та навчальну дисципліну.

Всього годин 8, у т. ч.: лекція 2, семінарські заняття 2, самостійна робота 4.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання, здобувач вищої освіти повинен дати визначення конституційного права як галузі права, науки та навчальної дисципліни та аргументовано пояснити різницю між ними. Необхідно визначити місце конституційного права як галузі в національній системі права, встановити співвідношення, що існує між конституційним правом як наукою та навчальною дисципліною. Охарактеризувати джерела, систему і функції конституційного права – науки і конституційного права – навчальної дисципліни.

При відповіді на друге питання варто розпочати із загальнотеоретичної тези про те, що всі галузі права розрізняються за двома критеріями: за предметом і методом правового регулювання. Зверніть увагу на те, що означає «політичний зміст» і «правова форма» відносин, що складають предмет конституційного права.

Метод конституційного права слід розглядати як певний «правовий арсенал», що використовується для цілеспрямованого впорядкування політико-правових відносин. При цьому метод правового регулювання не може зводитися до якогось одного чи навіть кількох способів: особливості методу полягають як раз у неповторному поєднанні певних способів правового регулювання. Окремі способи можуть використовуватися і в інших галузях права, однак уся сукупність, конкретний «набір» цих способів, є неповторним.

Розглядаючи питання про систему конституційного права, слід виходити із загальнотеоретичного постулату про те, що ця система є відображенням, з одного боку, цілісності, єдності відповідних правових норм, а з іншого – їх розмаїття, диференціації за окремими сферами політико-правового життя. Необхідно охарактеризувати кожен з елементів системи конституційного права, особливу увагу

звернувши на інститути як найбільші структурні підрозділи цієї системи. При розгляді конституційно-правових норм як первинних, елементарних частин системи конституційного права, необхідно проаналізувати їх специфіку та видове розмаїття.

Відповідь на четверте питання передбачає з'ясування поняття конституційно-правових відносин та їх особливостей. Необхідно охарактеризувати суб'єктів та розглянути об'єкти конституційно-правових відносин, розкрити підстави виникнення і припинення конституційно-правових відносин.

Вивчення п'ятого питання передбачає аналіз джерел конституційного права з точки зору способів зовнішнього оформлення конституційно-правових норм та надання їм офіційного, загальнообов'язкового характеру. Освітлюючи питання про джерела конституційного права, потрібно відзначити, що конституції є основними джерелами даної галузі. Звичайні закони й інші нормативні акти є джерелами лише тоді, коли вони містять державно-правові норми. До числа найважливіших джерел конституційного права належать: конституційні закони, органічні закони, парламентські закони, нормативні акти урядів і глав держав, конституційні звичаї (у літературі їх називають конституційними угодами або конвенційними нормами), судові прецеденти, акти, що видаються в порядку тлумачення конституційних норм і законів, міжнародні і внутрішньодержавні договори.

***Питання 1. Поняття конституційного права
як галузі права, науки, навчальної дисципліни***

**Питання 2. Предмет та методи
конституційно-правового регулювання**

Питання 3. Система конституційного права

***Питання 4. Конституційно-правові відносини:
поняття, особливості, види. Суб'єкти та об'єкти
конституційно-правових відносин***

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Визначте в наведених з Конституції України нормах їхні структурні елементи (гіпотезу, диспозицію і санкцію):

1. «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» (частина перша ст. 9).

2. «Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею» (частина 3 ст. 32).

3. «Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, утворює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України» (частина 3 ст. 89).

Творчо-аналітичне завдання № 2. Визначте, до якого виду норм (за призначенням у механізмі правового регулювання) відноситься кожна з названих норм конституційного права:

1. «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» (стаття 1 Конституції України)_____

2. «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» (частина 1 ст. 42 Конституції України). _____

3. «Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років» (частина 1 ст. 76 Конституції України). _____

4. «Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування» (ч. 2 ст. 84 Конституції України). _____

Теми реферативних повідомлень

1. *Поняття і сутність конституцій як основних джерел конституційного права в зарубіжних країнах.*

2. *Основні напрями і школи в науці конституційного права.*

3. *Актуальні проблеми науки конституційного права України на сучасному етапі.*

4. *Роль конституційного звичаю в регулюванні державно-правових відносин у зарубіжних країнах.*

Питання для самоконтролю

1. Конституційне право це – _____

2. Що є галуззю конституційного права України – _____

3. Які групи суспільних відносин складають предмет конституційного права України? _____

4. У чому полягає різниця між термінами «конституційне право» та «державне право»? Відповідь аргументуйте. _____

5. Як співвідносяться конституційне та інші галузі права України?

6. У чому полягає специфіка конституційно-правових норм?

7. Що таке конституційно-правовий інститут? Наведіть приклади конституційно-правових інститутів. _____

Тема № 2. Конституція як Основний Закон в суспільства і держави

Всього годин 8, у т. ч.: лекція 2, семінарське заняття 2, самостійна робота 4.

Методичні рекомендації по вивченню теми

При розгляді першого питання слід звернути увагу на те, що термін «конституція» має тривалу історію і на сьогодні вживається в кількох значеннях, насамперед як «конституція юридична» і «конституція фактична». Необхідно з'ясувати зміст кожного з названих понять, розкрити співвідношення між ними.

Розкриваючи юридичні властивості конституції, слід навести їх перелік та зміст, акцентуючи увагу на тому, що окремі з них мають матеріальний (змістовний) характер, а інші є формальними (зовнішніми); проте лише в комплексі вони дають змогу чітко відмежувати конституцію від усіх інших нормативно-правових актів.

Друге питання плану передбачає з'ясування функцій конституції як основних напрямків її впливу на суспільство і державу. Необхідно сформулювати визначення функцій конституції, навести їх перелік і розкрити зміст кожної з них. При цьому слід мати на увазі, що перелік функцій конституції, що наводиться у спеціальній літературі, не є вичерпним.

Історія конституціоналізму налічує вже кілька століть. За цей час державно-правова думка і практика подарували світові величезну кількість різноманітних конституцій. Вивчення третього питання передбачає розгляд видів конституції залежно від застосування різних критеріїв класифікації та їх характеристику.

Відповідаючи на останнє питання плану, слід класифікувати чинну Конституцію України 1996 р. за всіма критеріями, що використовуються в науці конституційного права, у тому числі за історичними умовами прийняття (належністю до певного «покоління» конституцій), зовнішньою формою, порядком прийняття та зміни, формою правління, формою територіального устрою, політичним режимом, обсягом, ступенем відповідності реально існуючим суспільним відносинам тощо. Особливу увагу слід приділити конституційній реформі, розкрити її причини, основні напрямки та перспективи.

3. Як ви розумієте положення «Конституція – закон, який має підвищений ступінь стабільності»? Відповідь аргументуйте. _____

4. Як ви розумієте такі поняття:

формальна конституція _____

матеріальна конституція _____

юридична конституція _____

фактична конституція _____

5. Як здійснюється охорона конституції? _____

6. За наведеною таблицею проведіть класифікацію Конституції України.

Класифікація	Характеристика
За часом виникнення	
За змістом	
За формою зовнішнього виразу	
За способом прийняття	
За порядком внесення змін та доповнень	
За часом дії	
За рівнем деталізації конституційних положень	
За характеристикою форми державного устрою країни	
За характеристикою форми правління країни	
За характеристикою політичного режиму країни	

7. Зазначте, які існують способи прийняття конституції? Наведіть приклади.

Теми реферативних повідомлень

1. Конституційні проекти періоду визвольних змагань 1917–1920 рр. як історичні джерела формування українського конституціоналізму.
2. Основні етапи конституційного процесу в сучасній Україні.

Тема № 3. Засади конституційного ладу сучасних держав

Навчальна мета занять: з'ясувати поняття конституційного ладу, його ознаки та умови; визначити взаємозв'язок між конституційним ладом та політикою держави; дати загальну характеристику засад конституційного ладу сучасної держави як провідного конституційно-правового інституту; з'ясувати способи конституційно-правового регулювання політичної, економічної, соціальної та духовно-культурної систем на сучасному етапі державотворення.

Дати загальну характеристику засад конституційного ладу України як провідного конституційно-правового інституту.

Всього годин 10, у т. ч. лекції 2, семінарські заняття 4, самостійна робота 4.

Питання для розгляду на першому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання плану, варто звернути увагу на те, що в сучасній юридичній науці існує певне розмаїття поглядів на те, що таке конституційний лад та як він співвідноситься з державним, політичним та суспільним ладом. Слід з'ясувати поняття «суспільний лад» та його складових елементів. При цьому слід мати на увазі, що суспільний лад певної країни – явище об'єктивне. Воно відображає загальні закономірності суспільного розвитку і водночас специфіку базових суспільних відносин певної країни. Можливості юридичного впливу на суспільний лад значно обмежені. Проте у будь-якому державно-організованому суспільстві найбільш суттєві риси суспільного ладу неодмінно отримують юридичне закріплення. Суспільний лад у конституційній формі закріплення називається конституційним ладом.

При розгляді другого питання необхідно зважати на те, що інститут засад конституційного ладу посідає провідне місце в системі державного (конституційного) права будь-якої країни, оскільки відповідні принципи закріплені нормами даного інституту, мають вихідне, визначальне значення для всіх інших конституційно-правових інститутів. Необхідно дати визначення засад конституційного ладу як системи правових норм, що закріплюють фундаментальні політико-правові принципи, та розкрити їх зміст.

При відповіді на третє питання слід акцентувати увагу на конституційно-правових аспектах політичної системи. Необхідно дати визначення політичної системи, з'ясувати існуючі способи її закріплення у конституціях сучасних країн. Подальший розгляд питання пов'язаний із структурними елементами політичної системи, якими є: а) держава в особі всіх трьох гілок влади зверху донизу; б) політичні партії, підприємницькі структури, профспілки, різноманітні асоціації (антивоєнні, екологічні, громадської думки); в) засоби масової інформації (так звана четверта гілка влади); г) церква. Усі згадані інститути утворюють механізм здійснення політичної влади, дають уявлення про структуру політичної організації суспільства. Необхідно розкрити сутність і зміст кожного елемента, при цьому основну увагу варто приділити державі як головному суб'єкту політичної системи.

Відповіді на наступні три питання мають розкрити способи та зміст конституційно-правового регулювання відповідних підсистем суспільного ладу зарубіжних країн. При цьому слід мати на увазі, що склад принципів, які стосуються як політичної, так і економічної та соціальної систем суспільства, суттєво різняться у різних країнах, що унеможливує їх загальний, всеосяжний аналіз. Тому варто давати характеристику засад конституційного ладу за окремими групами країн, наприклад провідних країн західної демократії, пострадянських країн, країн, що розвиваються тощо. Відповідь доцільно супроводжувати посиланнями на тексти конституцій зарубіжних країн.

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання. Під час міжнародного футбольного матчу Франція – Україна вболівальники французької збірної, невдоволені грою своєї команди, вчинили бійку із вболівальниками команди-суперниці на трибунах стадіону, під час якої була знищена національна символіка обох країн (розірвані та спалені державні прапори). Дайте правову оцінку діям вболівальників з точки зору міжнародного та національного права. _____

Теми реферативних повідомлень

- 1. Розподіл влад у сучасній державі.*
- 2. Держава як головний суб'єкт політичної системи.*
- 3. Держава і об'єднання громадян.*

Питання для самоконтролю

1. Конституційний лад це – _____

2. Яку роль відіграє механізм «стримувань і противаг» в організації державної влади? _____

3. Що ви розумієте під терміном «національно-державна символіка»? _____

4. У чому полягає відмінність між поняттями «національна держава», «націоналістична держава», «нацистська держава»? Відповідь оформіть у вигляді порівняльної таблиці.

Питання для розгляду на другому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розглядаючи перше питання, потрібно назвати принципи конституційного ладу України, як то: народний і державний суверенітет, республіканізм, унітаризм, демократизм, поділ державної влади, верховенство права тощо. При цьому слід звернути увагу на системність тих принципів, що становлять засади конституційного ладу, їх взаємний зв'язок і взаємообумовленість. Варто зазначити перелік ознак, які відрізняють ті принципи, що становлять засади конституційного ладу, від усіх інших правових принципів.

Відповідь на друге питання плану має містити характеристики України як суверенної, демократичної, правової, соціальної держави. Особливу увагу при цьому слід приділити конституційній формі Української держави.

Третє питання плану передбачає визначення демократичних засад конституційного ладу України, у тому числі народного суверенітету, визнання найвищої соціальної цінності людини, рівноправності громадян, гласності тощо.

Висвітлюючи четверте питання плану, слід відзначити, що питання економічного ладу є одними з головних у предметі конституційного регулювання, оскільки економіка як базис суспільства, визначає тенденції розвитку його політичних та інших інститутів. Треба розкрити характер економічної системи України та її конституційно-правове регулювання. Особливу увагу доцільно приділити характеристиці України як держави з ринковою економікою, розкрити зміст економічного плюралізму (багатоманітності) як основи економічної системи України. У системному зв'язку з економічною системою слід дати конституційно-правову характеристику соціальної системи і соціальної структури українського суспільства, вказати тенденції їх розвитку. Звертаючись до конституційно-правових основ духовно-культурних відносин, слід звернути увагу на те, яке місце в Конституції посідають питання освіти, науки, культури, релігії. У даному контексті треба розкрити зміст принципу ідеологічного плюралізму (багатоманітності) як основи духовно-культурних відносин в Україні.

При підготовці до відповіді на п'яте питання необхідно пригадати історію виникнення державних символів України: прапора, герба, гімну. Зазначити особливості затвердження державних символів в законодавстві нашої держави та їх значення для процесу державотворення.

Питання 1. Засади конституційного ладу України

Творчо-аналітичне завдання № 2. Користуючись текстом Конституції України та Декларацією про державний суверенітет, визначте суверенні права України, наявні в зазначених документах. Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

Теми реферативних повідомлень

1. *Особливості правового статусу молодіжних та дитячих громадських організацій.*

2. *Конституційно-правовий статус профспілок та благодійних організацій в Україні.*

3. *Конституційно-правові основи міжнаціональних відносин в Україні.*

Питання для самоконтролю

1. Що означають положення:

«Україна – суверенна держава»? _____

«Україна – правова держава»? _____

«Україна – соціальна держава»? _____

«Україна – демократична держава»? _____

2. Як забезпечується охорона конституційного ладу України?

3. Що відносять до державних символів України? _____

4. Як у Конституції України закріплені державні символи? _____

Тема № 4. Основи конституційно-правового статусу особи в сучасних державах

Навчальна мета занять: охарактеризувати елементи основ правового статусу особи, розкрити сутність і зміст конституційних прав, свобод та обов'язків громадян як головного елемента основ правового статусу особи.

Всього годин 14, у т. ч. лекція 2, семінарські заняття 4, самостійна робота 8.

Питання для розгляду на першому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Ця тема є однією з ключових тем конституційного права, оскільки сучасний конституціоналізм виходить з постулату про найвищу соціально цінність людини.

Розкриваючи перше питання плану, слід сформулювати визначення основ правового статусу особи. При цьому варто мати на увазі, що основи правового статусу особи є історично

змінюваною категорією, що наповнюється дедалі глибшим змістом і найбільш концентровано відображає прогрес суспільства і держави. Необхідно навести перелік усіх елементів правового статусу особи та розкрити їх зміст. Відповідь щодо принципів правового статусу громадян України має ґрунтуватися на загальнотеоретичних постулатах про сутність і види правових принципів, способи їх об'єктивації. Необхідно навести перелік загальних і спеціальних принципів правового статусу громадян України, розкрити зміст кожного з них. Особливу увагу слід звернути на ті принципи, що становлять засади конституційного ладу України, насамперед принципи найвищої соціальної цінності людини, верховенства права, рівноправності, визнання міжнародно-правових стандартів. Разом з тим необхідно пам'ятати, що питання про структуру правового статусу особи є одним із найбільш дискусійних в юридичній літературі, а тому його елементний склад необхідно розглянути у широкому та вузькому сенсі слова.

Відповідь на друге питання передбачає аналіз існуючих видів правового статусу особи. Необхідно розкрити зміст «загального», «спеціального» та «індивідуального» правового статусу та показати їх співвідношення.

Відповідь на третє та четверте питання теми має бути присвячена базовим елементам правового статусу особи, таким як конституційні права, свободи та обов'язки. Необхідно сформулювати визначення основних (конституційних) прав і свобод, викласти їх сутнісні ознаки та класифікувати їх за різними критеріями. Окремо слід спинитися на кожній з груп основних прав, розкрити їх зміст та спосіб конституційного закріплення. Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки. Особливу увагу слід звернути на те, що на відміну від відкритого переліку основних прав перелік основних обов'язків є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

Звертаючись до останнього питання теми, слід сформулювати їх визначення, відмежувати їх від інших елементів правового статусу особи. Необхідно навести класифікацію гарантій реалізації основних прав і свобод. Особливу увагу слід звернути на роль і місце поліції серед інституційних гарантій реалізації основних прав і свобод громадян.

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання. Громадянин України Коваль звернувся до Європейського суду з прав людини із скаргою про порушення його прав. Заявник стверджував, що умови його ув'язнення, відсутність належного лікування та медичної допомоги у період з 30 листопада 1998 року до 8 червня 2000 року були такими, що пригнічували гідність і суперечили положенням статті 3 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Він також стверджував, що у нього не було ефективних засобів юридичного захисту щодо його скарги відповідно до статті 3, що суперечить статті 13 Конвенції. Більше того, він стверджував, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції, оскільки провадження у справі щодо звернення застави в дохід держави, сплаченої дружиною заявника за його звільнення, було несправедливим.

У 2007 р. Європейський суд з прав людини визнав порушення прав позивача та зобов'язав Україну виплатити заявнику протягом трьох місяців від дати набрання рішенням статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції такі суми, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу: 1000 євро (тисячу євро) як відшкодування матеріальної шкоди; 4000 євро (чотири тисячі євро) як відшкодування моральної шкоди; 1000 євро (тисячу євро) як відшкодування судових витрат; будь-який податок, що може бути нарахований на зазначені вище суми. Керуючись Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду по правам людини» від 23 лютого 2006 р., визначте порядок виконання рішень суду.

Теми реферативних повідомлень

1. Проблема забезпечення соціально-економічних гарантій прав людини і громадянина в Україні.
2. Основні політико-правові концепції прав людини.
3. Рівноправність і соціальна нерівність. Рівність перед законом і судом.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення понять:

– «права» людини і громадянина _____

– «свободи» людини і громадянина _____

– «обов'язки» людини і громадянина _____

2. Поясніть зміст поняття «конституційно-правовий статус». _____

3. Проведіть класифікацію основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. _____

4. У чому полягає сутність механізму реалізації прав та свобод людини і громадянина? _____

5. Назвіть міжнародно-правові механізми захисту прав людини і громадянина. _____

Питання для розгляду на другому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Ця тема є однією з ключових тем конституційного права, оскільки сучасний конституціоналізм виходить з постулату про найвищу соціально цінність людини.

Розкриваючи перше питання, слід сформулювати визначення основ правового статусу особи. При цьому, варто мати на увазі, що основи правового статусу особи є історично змінюваною категорією, що наповнюється дедалі глибшим змістом і найбільш концентровано відображає прогрес суспільства і держави. Необхідно навести перелік усіх елементів правового статусу особи та розкрити їх зміст. Відповідь щодо принципів правового статусу громадян України має

ґрунтуватися на загальнотеоретичних постулатах про сутність і види правових принципів, способи їх об'єктивації. Необхідно навести перелік загальних і спеціальних принципів правового статусу громадян України, розкрити зміст кожного з них. Особливу увагу слід звернути на ті принципи, що становлять засади конституційного ладу України, насамперед принципи найвищої соціальної цінності людини, верховенства права, рівноправності, визнання міжнародно-правових стандартів. Разом з тим необхідно пам'ятати, що питання про структуру правового статусу особи є одним із найбільш дискусійних в юридичній літературі, а тому його елементний склад необхідно розглянути у широкому та вузькому сенсі слова.

Відповідь на друге питання передбачає аналіз існуючих видів правового статусу особи. Необхідно розкрити зміст «загального», «спеціального» та «індивідуального» правового статусу та показати їх співвідношення.

Відповідь на третє та четверте питання теми має бути присвячена базовим елементам правового статусу особи, таким як конституційні права, свободи та обов'язки. Необхідно сформулювати визначення основних (конституційних) прав і свобод, викласти їх сутнісні ознаки та класифікувати їх за різними критеріями. Окремо слід спинитися на кожній з груп основних прав, розкрити їх зміст та спосіб конституційного закріплення. Аналогічно слід підходити й до викладення питання про основні обов'язки. Відповіді необхідно аргументувати посиленнями на текст Конституції України. Особливу увагу слід звернути на те, що на відміну від відкритого переліку основних прав перелік основних обов'язків є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає.

Звертаючись до п'ятого питання теми, необхідно навести класифікацію гарантій реалізації основних прав і свобод. Особливу увагу слід звернути на роль і місце поліції серед інституційних гарантій реалізації основних прав і свобод громадян.

При відповіді на останнє питання слід з'ясувати, що представляє собою та як здійснюється політика гендерної рівності в Україні на сучасному етапі; визначити, які інституції були створені з метою здійснення контролю за реалізацією гендерної політики; показати вплив Угоди про асоціацію з Європейським Союзом на гендерну рівність в Україні.

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Під час проведення виборчої кампанії по виборам у Верховну Раду України по одномандатному округу в Одеській області місцеві газети опублікували замітку про одного із кандидатів в депутати, в якій було вказано, що за 15 років до початку виборчої кампанії цей громадянин був звільнений від проходження строкової військової служби у зв'язку із діагнозом «олігофренія». Подаючи позов до суду, кандидат стверджував, що без його дозволу були розповсюджені відомості про його особисте життя. Журналісти, не заперечуючи цього, заявили, що це було зроблено з метою захисту суспільних інтересів. В обґрунтуванні своїх вимог кандидат посилався на статтю 32 Конституції України, а журналісти – на практику застосування Європейської конвенції про захист прав людини й основних свобод Європейським судом з прав людини, у тому числі на практику тлумачення й застосування статті про захист приватного життя. Позиція Європейського суду полягала у встановленні набагато більшого ступеня втручання ЗМІ в життя політичних діячів, ніж інших громадян, з метою охорони суспільних інтересів. Чи можна покласти в основу судового рішення практику Європейського суду з прав людини? Яке місце займають такі рішення в правовій системі України? Дайте правову оцінку аргументам сторін.

Творчо-аналітичне завдання № 2. Двоє громадян України 15 та 16 років звернулися до уповноваженого органу з питань реєстрації з заявою щодо створення громадського об'єднання зі статусом юридичної особи, метою якого є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист їхніх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів. Проте їм було відмовлено у його реєстрації на підставі того, що заявники є неповнолітніми, а отже, не можуть здійснювати відповідні дії без письмової згоди батьків, усиновителів, опікунів або піклувальників. Дайте юридичну оцінку рішенню уповноваженого органу з питань реєстрації.

Творчо-аналітичне завдання № 3. Декілька відомих правозахисників, виступаючи перед представниками ЗМІ, заявили, що необхідно найближчим часом законодавчо заборонити діяльність будь-яких громадських організацій, у тому числі й релігійних, які нетерпимо ставляться до представників інших конфесій, не визнають ідей природного походження прав і свобод людини, принципів правої й демократичної держави та республіканської форми правління. На заперечення опонентів про те, що подібна позиція також представляє із себе вираження певної ідеології, вони заперечили, що ідеологія – це система поглядів, яка нав'язується людині, тоді як у демократичній державі існує повна свобода ідей. Оцініть наведені аргументи. У чому полягає принцип ідеологічної багатоманітності? Яким чином можна регулювати правовими засобами переконання й погляди

Творчо-аналітичне завдання № 5. На прохання родичів засуджених Уповноважений Верховної Ради з прав людини хотів ознайомитися з умовами утримання засуджених Чорноморської виправної колонії № 84. Однак адміністрація колонії відмовила у доступі до приміщень, де утримуються засуджені, посилаючись на відсутність необхідного у відповідності з положеннями Кримінального процесуального кодексу України зареєстрованого в Єдиному реєстрі досудових розслідувань повідомлення з викладенням конкретних порушень закону, оскільки саме такі факти можуть стати підставою для перевірки. Посилання на Закон «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», на думку адміністрації, є неправомірним, так як норма КПК більш спеціальна та встановлює порядок реалізації Уповноваженим належних йому прав. В чому полягають основні функції Уповноваженого Верховної Ради з прав людини? Які права Уповноваженого та юридичні гарантії, що забезпечують виконання ним покладених на нього завдань? Чи є правомірними дії адміністрації колонії? _____

Теми реферативних повідомлень

- 1. Права індивіда і колективні права в Конституції України.*
- 2. Рівноправність і соціальна нерівність. Рівність перед законом і судом.*
- 3. Проблеми забезпечення прав людини в умовах реформування політичного та економічного ладу в Україні.*
- 4. Забезпечення принципу гендерної рівності у правоохоронних органах України.*

Питання для самоконтролю:

1. Зазначте права індивіда, що містяться в Конституції України.

2. Зазначте колективні права, що містяться в Конституції України.

3. Зазначте конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.

4. Як ви розумієте терміни «гендерна рівність» та «гендерна нерівність»?

5. Як ви можете охарактеризувати стан дотримання принципу гендерної рівності в Україні?

Тема № 5. Громадянство в сучасному світі

Навчальна мета занять: формування комплексного уявлення про громадянство як провідний елемент основ правового статусу особи.

Всього годин 8, у т. ч. лекція 2, семінарське заняття 2, самостійна робота 4.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання, слід сформулювати визначення громадянства (підданства), розкрити його сутність та ознаки. Необхідно вказати, що сутність громадянства найбільш концентровано виявляється в його принципах, серед яких розрізняють загальні (загально-правові) та спеціальні. Слід навести перелік принципів громадянства і розкрити їх зміст.

Обговорення другого питання полягає у визначенні поняття набуття громадянства та розкритті змісту кожної з підстав набуття громадянства, що передбачені законодавством різних країн. Необхідно навести перелік вимог, що ставляться до осіб, які виявили бажання бути прийнятими до громадянства держави, а також назвати категорії осіб, які не можуть бути прийняті до громадянства за жодних підстав. Особливу увагу слід приділити проблемам визначення громадянства дітей.

Відповідаючи на третє питання, слід сформулювати визначення припинення громадянства, навести перелік форм припинення громадянства за існуючим законодавством. Особливу увагу слід приділити підставам для втрати громадянства та з'ясуванню моменту, з якого припиняється громадянство.

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. У шлюбі між громадянкою України та громадянином Німеччини народилася дитина. Визначте, громадянином якої держави вона може стати та опишіть процедуру набуття нею громадянства.

Творчо-аналітичне завдання № 2. Громадянка Л. проживала з батьками в Молдові до 19 років і в цій же державі одержала паспорт громадянина. У 2011 році вона переїхала до дідуся в Україну й незабаром вийшла заміж за українського громадянина. У який спосіб

ви порадите громадянці Л. набути громадянство України та у які державні органи вона повинна для цього звернутися?

Творчо-аналітичне завдання № 3. Громадянка Ковальчук М.В., яка протягом останніх 10 років постійно проживає на території Італії, вирішила вийти з громадянства України. До якого органу громадянка Ковальчук має звернутися і з якими документами, для того щоб вийти з громадянства України? Які вимоги законодавства України громадянка має виконати, для того щоб вийти з громадянства?

Теми реферативних повідомлень

- 1. Комісія при Президентові України з питань громадянства: порядок утворення, склад, повноваження.*
- 2. МВС як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань громадянства України.*
- 3. Підстави набуття та припинення громадянства у зарубіжних країнах.*

Питання для самоконтролю

1. Чому громадянство визначається як «стійкий правовий зв'язок особи і держави»? _____

2. На яких принципах побудовано громадянство України? _____

3. Які документи підтверджують приналежність до громадянства України? _____

4. Які органи розглядають питання про вступ до громадянства України? _____

5. У яких випадках особа може втратити громадянство України? _____

6. Для кого встановлено спрощений порядок набуття громадянства України? _____

Тема № 6. Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства

Навчальна мета занять: визначити особливості правового статусу осіб, які не є громадянами (підданими) держави.

Всього годин 10, у т. ч. лекція 2, семінарське заняття 2, самостійна робота 6.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Відповідь на перше питання передбачає розкриття таких понять, як «іноземець», «особа без громадянства», «біпатрид», що висловлені в науковій літературі. Мають бути визначені категорії іноземців та осіб без громадянства залежно від підстав і строку їх перебування в країні, особливостей правового статусу тощо. Окрему увагу слід приділити особливостям правового статусу тих іноземців та осіб без громадянства, на яких не повною мірою поширюється юрисдикція держави.

Розгляд другого питання пов'язаний із з'ясуванням особливостей правового статусу біженців та шукачів притулку як особливих категорій іноземців. При цьому треба звернути увагу на підстави набуття статусу біженця, шукача притулку, а також їх основні права й обов'язки. Доцільним є з'ясування підстав, у разі виникнення яких особі може бути відмовлено у наданні статусу біженця.

У межах третього питання теми слід визначити режим перебування іноземців в Україні та особливості їх правового статусу. З цією метою слід уважно ознайомитися з текстом другого розділу Конституції України, а також Законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні» і «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».

Розкриваючи зміст даного питання, слід перелічити ті основні права, свободи й обов'язки, які визнаються за іноземцями та особами без громадянства в Україні. При цьому важливо здійснити

диференціацію правового статусу іноземців, які постійно проживають в Україні, і які тимчасово перебувають в Україні. Необхідно зробити висновок, які категорії іноземців найбільше наближені за своїм статусом, обсягом прав, свобод і обов'язків до громадян України. Крім того, потрібно визначити загальні підстави й особливості юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні. При цьому доцільно звернути увагу на ті заходи юридичної відповідальності, які можуть бути застосовані тільки до даної категорії осіб (наприклад, примусове видворення за межі України) і не застосовуються до громадян України. Обов'язково слід зазначити, які юридичні наслідки тягне для іноземця факт його притягнення до юридичної відповідальності в Україні. У межах даного питання також необхідно відзначити особливості правового статусу біженців як особливої категорії іноземців. При цьому треба звернути увагу на підстави набуття статусу біженця, а також основні права й обов'язки біженців в Україні. Крім того, необхідно з'ясувати правовий статус осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, показати їх відмінність від біженців.

***Питання 1. Поняття та види категорій осіб,
які не є громадянами (підданими) держави***

Питання 2. Особливості правового статусу біженців та шукачів притулку

Питання 3. Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання. На території одного з сіл Львівської області знайдена темношкіра новонароджена дитина. Місце народження дитини, її батьки, зокрема їх громадянство невідомі. Яким чином вирішуватиметься питання її громадянства?

Теми реферативних повідомлень

- 1. Відповідальність іноземців в Україні.*
- 2. Підстави та юридичні наслідки припинення статусу біженця.*
- 3. Правовий статус осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.*

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає різниця в правовому статусі іноземців та осіб без громадянства?

2. У чому полягає різниця в правовому статусі біженців та шукачів притулку?

Тема № 7. Основи конституційно-правового статусу національних меншин у сучасних державах

Навчальна мета занять: визначити основи конституційно-правового статусу національних меншин, правовий статус мов у сучасних державах, розкрити поняття, зміст, відмінності між національно-культурною та національно-територіальною автономією.

Всього годин 8, у т. ч. лекція 2, семінарське заняття 2, самостійна робота 4.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання необхідно, насамперед, наголосити на важливості цивілізованого вирішення національно-культурних проблем у разі їх виникнення, у т. ч. для України. Має бути обґрунтована необхідність державної етнонаціональної політики і виваженого підходу до вирішення питань, що виникають у даній сфері. Варто наголосити на небезпечності розпалювання міжетнічної та расової ворожнечі, а також заборону таких діянь за чинним законодавством сучасних країн. Необхідно дати визначення титульної нації та національних меншин, а також критерії, за якими визначається належність до певної етнонаціональної групи. Слід звернути увагу на особливості реалізації принципу рівноправності у сфері міжнаціональних відносин, з'ясувати зміст понять «нація», «народ», «етнос», «національність» тощо.

Друге питання присвячене національно-культурній автономії як одному з ефективних засобів демократичного вирішення національного питання у поліетнічних державах. Слід розкрити зміст національно-культурної автономії, з'ясувати її спільні риси й відмінності порівняно з іншими видами автономії.

Висвітлення третього питання передбачає розкриття змісту прав і свобод національних меншин. При цьому слід відзначити, які права і свободи визнаються за представниками національних меншин поряд з іншими громадянами певної держави, а які мають виключний характер. Необхідно також з'ясувати, які спеціальні права національних меншин співвідносяться з конституційним принципом рівноправності.

При розгляді наступного питання необхідно розглянути правовий статус мов у сучасних країнах, у т. ч. в Україні.

Теми реферативних повідомлень

1. Етнонаціональна політика в сучасній Україні.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні ознаки, які характеризують належність індивідів до національної меншини _____

2. Назвіть основні права національних меншин _____

3. У чому полягає відмінність між національно-культурною та національно-територіальною автономією? _____

Тема № 8. Конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії

Навчальна мета занять: сформувати цілісне уявлення про виборче право і виборчу систему у зарубіжних країнах, основні стадії виборчого процесу та статус його учасників. Розкрити сутність та юридичну природу референдуму як вищої форми безпосередньої демократії, з'ясувати його значення для реалізації народного суверенітету. Ознайомитися з іншими формами безпосередньої демократії, які існують у сучасних державах.

Всього годин 12, у т. ч. лекції 4, семінарські заняття 4, самостійна робота 4.

Питання для розгляду на першому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Приступаючи до висвітлення даної теми, насамперед слід визначити поняття форм безпосередньої демократії. При цьому варто відзначити видове розмаїття таких форм та різний ступінь їх використання в тих чи інших країнах. Слід мати на увазі, що попри весь демократизм означених форм, їх не можна використовувати зайве часто, оскільки кожна з них передбачає необхідність громадян відволікатися від своїх повсякденних справ (трудових, побутових тощо).

Відповідь на перше питання плану має розпочинатися з визначення поняття виборів, їх сутнісних рис і відмінностей від інших форм безпосередньої демократії. Слід вказати функції та соціальне призначення виборів, їх позитивні та негативні риси. Розглянути види виборів залежно від існуючих критеріїв.

Відповідь на друге питання повинна включати визначення об'єктивного і суб'єктивного виборчого права та з'ясування взаємозв'язку між ними. Необхідно розкрити поняття активного і пасивного виборчого права. Принципи виборчого права слід розглядати з точки зору конституційно-правової теорії та виборчого законодавства. Слід відмежувати поняття «принципи виборчого права» від суміжних понять, зокрема від таких, як «принципи виборчої системи» та «принципи виборчого процесу». Необхідно

визначити видове розмаїття та цільове призначення виборчих цензів, а також вказати, чому вимоги до носіїв пасивного виборчого права зазвичай вищі від тих, що ставляться до носіїв активного виборчого права.

Третє питання плану передбачає з'ясування поняття «виборча система» у широкому і вузькому сенсі. Необхідно вказати, які саме відносини, суб'єкти та суспільні інститути складають виборчу систему у широкому сенсі слова. Розкриваючи поняття виборчої системи у вузькому розумінні, необхідно акцентувати увагу на її правовій природі та видовому розмаїтті. Слід розкрити сутність основних виборчих систем і навести позитивні та негативні сторони кожної з них. Розглядаючи питання про способи розподілу мандатів, варто використовувати наочні способи (схеми, таблиці тощо). Треба мати на увазі, що розмаїття виборчих систем є свідченням пошуку дедалі більш ефективних і демократичних способів відтворення волі народу у складі представницьких органів.

При відповіді на четверте питання плану слід показати, що вибори не зводяться до голосування на виборчій дільниці, а являють собою тривалий процес, що складається з багатьох етапів і у якому бере участь чимало різних суб'єктів – від кандидатів на виборні посади до членів виборчих органів та офіційних спостерігачів. Необхідно розкрити зміст основних стадій виборчого процесу та роль тих чи інших суб'єктів на кожній з них. Слід акцентувати увагу на тому, які саме органи здійснюють підготовку та проведення виборів, а також за чий рахунок здійснюється фінансування виборчої кампанії.

Останнє, п'яте питання плану, передбачає висвітлення питань, пов'язаних із виборчим правом і виборчою системою України, основними стадіями виборчого процесу та статусом його учасників. Необхідно охарактеризувати принципи виборчого права, проаналізувати всі види виборчих систем, які використовуються на загальнодержавних та місцевих виборах в Україні, розкрити зміст кожної із стадій виборчого процесу. При цьому треба звернути увагу на логічний зв'язок між стадіями та склад їх учасників.

Питання 1. *Поняття та соціальне призначення виборів.*
Види виборів

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Під час ознайомлення зі списком виборців до виборів народних депутатів України громадянин Валько виявив неточність у зазначених про нього даних. Він звернувся із заявою про недоліки в списку виборців до голови дільничної виборчої комісії. Голова комісії відмовився розглянути заяву Валько, порадивши йому звернутися до органу ведення державного реєстру виборців. Дайте юридичний аналіз наведеної ситуації.

Творчо-аналітичне завдання № 2. Після підрахунку голосів голова дільничної виборчої комісії попросив членів комісії й спостерігачів допомогти перенести бюлетені в приміщення, яке надане йому як голові дільничної виборчої комісії, для підготовки необхідної супровідної документації для подальшого відправлення бюлетенів до окружної виборчої комісії. Чи були порушені вимоги закону? Чи зміниться рішення, якщо бюлетені перебувають у закритих і опечатаних ящиках?

Творчо-аналітичне завдання № 3. Під час голосування на виборах Президента України 31 жовтня 2004 р. на виборчу дільницю м. Овідіополь прибуло 15 ромів, із яких письменним був тільки один. Всі вони звернулися до голови дільничної виборчої комісії з проханням, щоб у кабінку для голосування з ними зайшов їхній товариш, який вміє читати і писати, з метою надання допомоги у заповненні виборчого бюлетеня. Голова ДВК відмовив їм у цьому, посиляючись на те, що відповідно до частини 4 статті 76 Закону України «Про вибори Президента України», до кабінки для голосування може запросити іншу особу тільки той виборець, який має фізичні вади. Неписьменність такою вагою не є. Тому голова ДВК заборонив члену ДВК видавати ромам бюлетені для голосування. До того ж, на його думку, якби такий дозвіл було надано, мало б місце порушення таємниці голосування. Чи правомірні були дії голови ДВК? Відповідь обґрунтуйте.

Теми реферативних повідомлень

1. Юридична відповідальність за порушення законодавства про вибори в Україні.

2. Тенденції розвитку виборчого права на сучасному етапі державного будівництва в Україні.

3. Конституційно-правовий статус Центральної виборчої комісії.

Питання для самоконтролю:

1. Демократія – _____

2. Розкрийте значення таких понять:

Вибори – _____

Виборче право – _____

Виборча система – _____

Законодавча ініціатива в Україні – _____

3. У чому полягає соціальна функція виборів _____

4. Абсентеїзм, у чому соціальна небезпека цього явища? _____

5. Зазначте конституційні принципи виборчого права _____

6. Хто є суб'єктом виборчого процесу? _____

Питання для розгляду на другому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання, необхідно навести визначення референдуму, що містяться в науковій літературі, з'ясувати його відмінність від інших форм безпосередньої демократії. Важливо акцентувати увагу на тому, чому саме референдум вважається найвищою формою безпосередньої демократії та в чому полягає його значення для розвитку демократичних процесів у державі.

Відповідь на друге питання передбачає здійснення класифікації референдумів за різними критеріями, з'ясування кола питань, які можуть бути предметом того чи іншого виду референдумів. При цьому важливо акцентувати увагу на тому, що визнання народу сувереном не означає його можливості вирішувати будь-яке питання шляхом референдуму. Необхідно аргументувати, чому деякі питання відповідно до конституцій держав виведено за межі референдумів, а деякі, навпаки, можуть бути вирішені тільки референдумом.

Третє питання передбачає з'ясування того, які юридичні наслідки тягне за собою проведення референдуму, зокрема: в якому випадку референдум визнається таким, що відбувся; скільки потрібно голосів для схвалення рішення; яким чином змінюється закон, прийнятий референдумом тощо. Особливу увагу слід звернути на відмінність юридичних наслідків нормативного і консультативного референдумів.

Четверте питання передбачає з'ясування змісту та послідовності основних стадій референдарного процесу в Україні. При цьому слід звернути увагу на процедуру ініціювання та призначення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою та референдуму щодо внесення змін до Конституції України. Необхідно також розкрити роль комісій з підготовки і проведення референдуму в референдарному процесі, порядок їх формування та діяльності, функції та компетенцію. Варто також відзначити, що існує декілька досить важливих моментів, які істотно відрізняють цей процес від виборчого процесу.

Останнє питання передбачає аналіз таких форм безпосередньої демократії як: народна правотворча (законодавча) ініціатива, загальні збори населення, народні обговорення, плебісцити, відкликання депутатів тощо.

***Питання 1. Поняття та юридична природа референдуму.
Роль референдуму в здійсненні народовладдя***

Питання 2. Види та предмет референдумів

Питання 4. Порядок підготовки і проведення референдумів в Україні

***Питання 5. Інші форми безпосередньої демократії
у сучасних державах***

Теми реферативних повідомлень

- 1. Практика проведення референдумів в Україні та їх оцінка.*
- 2. Народна законодавча ініціатива, народне вето та інші форми безпосередньої демократії.*

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте значення поняття «референдум» – _____

2. У чому полягає соціальна функція референдуму _____

3. Які питання не можуть бути винесені на референдум? _____

4. Розкрийте значення таких понять:

Народне veto – _____

Збори – _____

Мітинг – _____

Демонстрація – _____

Пікетування – _____

Тема № 9. Система органів публічної влади в сучасних державах

Навчальна мета занять: формування комплексного наукового уявлення про організацію й практичну діяльність владних інституцій.

Всього годин 6, у т. ч. лекція 2, семінарське заняття 2, самостійна робота 2.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання плану, слід виходити з того, що важливою ознакою будь-якої держави є державний апарат – система органів державної влади (державних органів), через діяльність яких здійснюється державна влада (у формі представницької демократії), реалізуються функції держави та забезпечується захист її інтересів. Необхідно сформулювати визначення органу державної влади, а також розкрити зміст ознак, притаманних цим органам, які дозволяють відмежувати органи державної влади від інших державних інституцій та недержавних організацій – органів місцевого самоврядування, громадських організацій, господарських товариств.

При відповіді на друге питання слід охарактеризувати принципи організації та діяльності органів державної влади, які дістали закріплення в Конституції та законах України. Серед них особлива увага має бути приділена принципу поділу влади, народовладдя, унітаризму, законності, позапартійності, гуманізму тощо.

Усі органи державної влади України у своїй сукупності становлять єдину, цілісну і внутрішньо узгоджену систему, чим забезпечується ефективне функціонування державного механізму в цілому. Відповідаючи на третє питання необхідно дослідити систему органів державної влади в Україні; визначити особливості взаємодії цих органів, існуючі проблеми та шляхи їх подолання.

Відповідь на четверте питання передбачає з'ясування конституційно-правового статусу місцевих державних адміністрацій. При цьому необхідно дати визначення місцевих державних адміністрацій, показати їх місце в системі органів виконавчої влади, з'ясувати їх систему та порядок формування. Особлива увага має бути приділена статусу голови місцевої державної адміністрації.

Відповідь на останнє питання передбачає аналіз завдань, функцій та повноважень місцевих державних адміністрацій. При цьому доречно звернутись до положень Конституції України та Закону України «Про місцеві державні адміністрації».

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Зобразіть схематично класифікацію органів державної влади в Україні за усіма критеріями.

Творчо-аналітичне завдання № 2. Використовуючи положення чинної Конституції України, складіть схему взаємних векторів механізму «стримувань і противаг» між органами законодавчої, виконавчої та судової влади України. При виконанні завдання зазначте статтю (частину статті) Конституції України, на основі якої ви виробите свої висновки.

Теми реферативних повідомлень

- 1. Адміністративна реформа в Україні як засіб підвищення ефективності взаємодії органів державної влади.*
- 2. Статус державного службовця: зарубіжний та вітчизняний досвід.*
- 3. Організація роботи місцевих державних адміністрацій.*
- 4. Акти центральних та місцевих органів виконавчої влади.*

Питання для самоконтролю

1. Як співвідносять поняття «орган держави» та орган державної влади? _____

2. У чому полягає зміст принципу стримувань і противаг? _____

3. Розкрийте зміст поняття «компетенція органу державної влади». _____

Тема № 10. Глава держави в сучасному світі. **Конституційно-правовий статус Президента України**

Навчальна мета занять: формування цілісного уявлення про роль і місце глави держави в системі вищих органів державної влади сучасних країн; про роль і місце Президента України в державному механізмі Української держави. При цьому варто акцентувати увагу на тих змінах, що відбулися у статусі Президента України за конституційною реформою 2014 р.

Всього годин 12, у т. ч. лекція 2, семінарські заняття 4, самостійна робота 6.

Питання для розгляду на першому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

При вивченні даної теми необхідно виходити з того, що глава держави – це вищий представник у середині і поза країною, і водночас – символ єдності нації, держави (народу і держави). У залежності від форми правління і державного режиму, а також системи політичних стосунків у країні конституційні повноваження глави держави можуть бути номінальними або реальними. Реальні і номінальні повноваження можуть по-різному сполучатися, але у випадку політичної кризи, коли конституційна влада і політичні сили виявляться не в змозі управляти країною, саме глава держави покликаний знайти вихід із ситуації. Тобто, глава держави – це свого роду резерв влади.

При відповіді на перше питання необхідно з'ясувати поняття та види глави держави, а також способи заміщення посади глави держави у різних країнах. При цьому варто пам'ятати, що монарх як глава держави, отримує свою владу відповідно до існуючої системи престолонаслідування, які необхідно охарактеризувати. У той же час, посада президента є виборною, а тому необхідно розглянути існуючі способи та умови обрання президента. Крім того, необхідно з'ясувати особливості правового статусу монарха та президента як глави держави.

Відповідь на друге питання передбачає ознайомлення з основними напрямками діяльності глави держави, які виражають його місце і загальне призначення у державному механізмі, а також роль у вирішенні суспільних завдань, що стоять перед державою. Водночас при

розкритті даного питання необхідно розглянути сукупність визначених конституцією предметів відання та повноважень глави держави у різних сферах: представницькі повноваження, повноваження у галузі державного управління, у сфері законодавчої діяльності, зовнішньополітичні повноваження, повноваження у судовій сфері, надзвичайні повноваження.

Розкриваючи третє питання, необхідно зупинитися на питанні про відсторонення глави держави від посади. Оскільки монарх – це довічна посада, то відсторонення його практично неможливе за винятком тих випадків, коли монарх через душевну хворобу або фізичне нездоров'я не може виконувати свої функції. У цьому контексті варто згадати про інститут регентства. Щодо президента, то тут необхідно розглянути існуючі підстави дострокового припинення його повноважень. При цьому особливу увагу необхідно приділити процедурі імпічменту.

***Питання 1. Поняття та види глави держави.
Порядок заміщення посади глави держави***

Питання 2. Функції та компетенція глави держави

Питання 3. Припинення повноважень глави держави

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання. Президент Французької республіки провів консультації з головами палат парламенту і прем'єр-міністром з питання про розпуск Національних зборів. Голови палат парламенту заперечували проти розпуску, а прем'єр-міністр дав згоду на розпуск нижньої палати парламенту. У зв'язку з тим, що більшість депутатів Національних зборів представляли партії опозиційні Президентові, Президент прийняв рішення про розпуск Національних зборів. Чи відповідає рішення Президента Конституції Французької республіки?

Теми реферативних повідомлень

1. *Різновиди правового статус монарха в сучасних країнах.*
2. *Різновиди президентської форми правління в сучасних країнах.*
3. *Колегіальний глава держави.*

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «глава держави».

2. Які ви знаєте символи президентської влади?

3. Що таке імпічмент?

Питання для розгляду на другому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Відповідь на перше питання плану передбачає аналіз Виборчого кодексу України. Слід вказати види виборів глави держави, за якою виборчою системою вони проводяться, хто має право висувати кандидатів у Президенти України тощо. Особливу увагу слід приділити порядку набуття повноважень новообраним Президентом України.

Вісвітлення другого питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Президента України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не тільки до Конституції України, але й до галузевого законодавства. Крім того, необхідно вказати на акти, які приймає Президент України, зупинившись на їх юридичній силі та особливостях. Окремої уваги заслуговує порядок підготовки актів глави держави, зокрема слід визначити, які органи держави здійснюють цю підготовку, з яких питань і в які строки.

Третє питання плану вимагає аналізу ст.ст. 108–111 Конституції України. Детально слід розглянути підстави та порядок усунення Президента України з посади в порядку імпічменту. При цьому слід мати на увазі, що метою імпічменту є не тільки усунення президента з посади, але й позбавлення його імунітету для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину.

Останнє питання плану слід розкривати з урахуванням того, що Президент України є одноосібним органом державної влади, а обсяг його функцій та повноважень вельми значний. Особливу увагу слід приділити з'ясуванню статусу Офісу Президента України та Ради національної безпеки та оборони України як провідним елементам апарату глави держави.

Питання 1. Порядок обрання та інавгурація Президента України

Питання 3. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України

Питання 4. Допоміжні органи при Президентові України

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Громадянин Недашківський звернувся до Центральної виборчої комісії із заявою про самовисування кандидатом на пост Президента України та проханням звільнити його від внесення грошової застави у зв'язку із тяжким матеріальним становищем. ЦВК відмовила у прийнятті заяви через відсутність відповідних документів для реєстрації кандидата на пост Президента України. Недашківський зібрав відповідні документи, окрім документа про внесення грошової застави, і знову звернувся до ЦВК, яка знову відмовила йому, зазначивши, що повторна заява особи про самовисування кандидатом на пост Президента не приймається. Недашківський подав скаргу на дії ЦВК до Верховного суду України, зазначивши, що порушено його виборче право, оскільки внесення грошової застави не передбачено Конституцією України.

Дайте юридичний аналіз ситуації. Які умови для реєстрації кандидата передбачені чинним законодавством України? Чи правомірні дії ЦВК?

Творчо-аналітичне завдання № 2. Президент України відповідно до закону прийняв рішення про введення воєнного стану в країні. Верховна Рада визнала це рішення незаконним та розпочала процедуру усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Чи правомірними є дії Президента України та Верховної Ради? За яких умов Верховна Рада може ініціювати імпічмент Президента України? Яка процедура проведення імпічменту Президента України?

Творчо-аналітичне завдання № 3. Діючий Президент України займався підприємницькою діяльністю з виготовлення певної продукції та отримував за це прибуток. Чи може Президент України займатися підприємницькою діяльністю? Відповідь аргументуйте.

Творчо-аналітичне завдання № 4. Під час воєнного стану Президент України прийняв рішення про звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Питання: Чи має на це право Президент? Повноваження яких органів державної влади не можуть бути припинені в умовах воєнного стану? _____

Теми реферативних повідомлень

- 1. Становлення інституту Президента в Україні та його місце в системі державних органів України.*
- 2. Правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.*
- 3. Правовий статус Офісу Президента України.*

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте порядок заміщення посади Президента України. _____
-
-
-
-

2. Які представницькі повноваження здійснює Президент України? _____

3. Охарактеризуйте повноваження Президента України щодо формування органів виконавчої влади.

4. Які є символи президентської влади в Україні?

Тема № 11. Парламент у сучасних державах.
Конституційно-правовий статус Верховної Ради
України

Навчальна мета занять: сформувати цілісне уявлення про зміст правового становища органу законодавчої влади, його місце і роль в системі вищих органів державної влади, розкрити сутність законодавчої діяльності парламенту, а також особливості взаємодії законодавчого органу з іншими носіями державної влади; дослідити розмаїття парламентів залежно від обсягу й змісту повноважень, структури, механізму формування.

Дослідити конституційно-правовий статус народних депутатів України, розкрити їх повноваження та форми діяльності, розглянути історію становлення українського парламентаризму, показати роль і місце Верховної Ради України в системі вищих органів державної влади й управління.

Всього годин 12, у т. ч. лекція 2, семінарські заняття 4, самостійна робота 6.

Питання для розгляду на першому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Приступаючи до опрацювання першого питання, варто відзначити, що наразі парламент визначають як державний орган, який здійснює законодавчу владу в країні. Таким чином, основним призначенням парламенту є прийняття нормативно-правових актів вищої юридичної сили – законів. І хоча, відповідно до принципу розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, формально всі вищі органи державної влади – парламент, глава держави й уряд, судові органи – є рівними й не знаходяться у прямому підпорядкуванні один у одного, проте саме парламент за допомогою законодавчого процесу вирішує найголовніші питання суспільного життя, починаючи від політичних і закінчуючи сферою культурно-духовних відносин. Таким чином, він встановлює чітко визначені правила співіснування людини, громадянського суспільства й держави. Крім того, доцільно пам'ятати, що розмаїття парламентів зумовлює їх видовий поділ за різними критеріями (змістом й обсягом повноважень, механізмом формування, внутрішньою будовою).

Варто наголосити, що за структурою парламенти бувають одно- (монокамеральні) та двопалатні (або бікамеральні). Як правило, однопалатні законодавчі органи функціонують в країнах з унітарною (простою) формою державного устрою. Натомість федеративним (складним) державам притаманні двопалатні парламенти, де верхня палата зазвичай безпосередньо відображає інтереси суб'єктів федерації. Необхідно розглянути способи формування парламентів. При цьому слід пам'ятати, що найбільш поширеним способом формування парламентів у світі є вибори (прямі або рідше непрямі). Разом з тим у деяких країнах з двопалатним парламентом члени верхньої палати призначаються главою держави – повністю або частково – (Велика Британія), успадковують посаду від свого попередника

(Велика Британія), отримують місце в палаті так би мовити автоматично за посадою (як у випадку з колишніми президентами в Італії), делегуються законодавчою або виконавчою владою суб'єктів федерації (ФРН) або мають змішаний механізм формування персонального складу палати.

Відповідь на друге питання плану передбачає аналіз чинного Закону України «Про вибори народних депутатів України». Слід вказати види виборів народних депутатів, за якою виборчою системою вони проводяться, хто має право висувати кандидатів у народні депутати тощо. Особливу увагу слід приділити порядку розподілу депутатських мандатів та порядку набуття повноважень народними депутатами України. Необхідно також зазначити, які структурні підрозділи входять до складу Верховної Ради України, та коротко характеризувати статус і призначення кожного з них. Особливу увагу слід приділити визначенню функціонального механізму Верховної Ради України.

Висвітлення третього питання плану передбачає визначення прерогативних, предметних та інструментальних функцій Верховної Ради України, а також похідних від них повноважень. При цьому варто звернутися не тільки до Конституції України, але й до галузевого законодавства.

При відповіді на четверте питання теми необхідно вказати, які акти приймає Верховна Рада України та охарактеризувати їх. Варто пам'ятати, що існують такі акти Верховної Ради України, як: закон (нормативно-правовий акт, що приймається органом законодавчої влади чи безпосередньо народом з дотриманням вимог законодавчої процедури, який має вищу юридичну силу та регулює найважливіші суспільні відносини переважно загального характеру), постанова (акт, за допомогою якого парламент оформлює свої дії щодо самоорганізації), заяви та звернення (акти ненормативного характеру, що містять заклики до парламентів та вищих органів інших країн), декларація (акт, який у загальній, принциповій формі передає властивості конституційно-правового регулювання, виражає наміри та зобов'язання учасників правових відносин).

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Під час сесійного засідання Сенату США було проведено голосування, в якому взяв участь віце-президент США як головуючий. Голосування по винесеному питанню проводилось вперше, і в результаті нього було з'ясовано, що, окрім голосу віце-президента, голоси сенаторів розділились порівну. Від одного сенатора поступило заперечення щодо процедури. В чому може полягати це заперечення? Чи була дійсно порушена процедура голосування? Аргументуйте свої висновки посиланням на відповідні норми законодавства США. _____

Творчо-аналітичне завдання № 2. За пропозицією 2/3 членів обох палат Конгресу США була внесена поправка до Конституції. Які варіанти процедури набуття чинності такою поправкою існують в США? Чи встановлюється законодавством строк для ратифікації поправок? _____

Творчо-аналітичне завдання № 3. Бундестаг ФРН прийняв закон, що потребує прийняття Бундесратом. Закон був переданий в Бундесрат у встановлені терміни. Бундесрат із змістом закону не погодився. Якою має бути подальша процедура, щоб закон набув чинності?

Теми реферативних повідомлень

- 1. Парламентські процедури: поняття та види.*
- 2. Правове становище парламенту в дуалістичних монархіях.*
- 3. Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.*
- 4. Конституційно-правовий статус комітетів Верховної Ради України.*

Питання для самоконтролю

1. Що таке депутатський імунітет? _____

2. Що ви розумієте під поняттям «депутатський індемнітет»?

Питання для розгляду на другому семінарському занятті

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розгляд даної теми неможливий без детального вивчення положень Закону України «Про статус народного депутата України» 1992 р. (в редакції Закону 2001 р.). Відповідь на перше питання передбачає загальну характеристику мандату народних депутатів України. Згідно із Законом України «Про статус народного депутата України», народні депутати України є представниками Українського народу у Верховній Раді України і уповноважені ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією та законами України. Необхідно визначити особливості мандату народних депутатів України, пам'ятаючи при цьому, що він (мандат) є вільним. Користуючись Законом України «Про статус народного депутата України» 1992 р. необхідно розкрити зміст принципів діяльності народних депутатів України. Особливу увагу слід звернути на принцип несумісності депутатського мандату з іншими видами діяльності.

При відповіді на друге питання необхідно з'ясувати, якими правами користуються народні депутати України. При цьому окремо слід зупинитись на правах, які мають народні депутати України у Верховній Раді України, їхніх правах у взаємовідносинах із органами публічної влади, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав, а також правах у взаємовідносинах із засобами масової інформації, на забезпечення інформацією та на її використання.

Аналогічно слід підходити й до викладення основних обов'язків народних депутатів України, звертаючи увагу на те, що на відміну від прав вони сформульовано здебільшого загальним чином.

При відповіді на четверте питання теми необхідно зважати на те, що систему гарантій депутатської діяльності складають заходи щодо забезпечення успішного здійснення депутатами своїх повноважень. Необхідно розкрити зміст юридичних, організаційних, інформаційних, соціально-економічних та трудових гарантій народних депутатів України. Окремо варто приділити увагу таким гарантіям діяльності депутатів, як депутатському імунітету й індемнітету.

Останнє питання плану орієнтоване на розкриття юридичних підстав і процедури дострокової втрати депутатського мандату. Слід звернути увагу, що деякі підстави призводять до автоматичної втрати мандату, інші ж вимагають відповідного рішення Верховної Ради України чи суду. Важливо також відзначити, з якого моменту відбувається дострокова втрата депутатського мандату з тих чи інших підстав.

Питання 1. Загальна характеристика мандату народних депутатів України, основні принципи їх діяльності

Питання 2. Права народного депутата України

Питання 3. Обов'язки народних депутатів України

Питання 4. Основні гарантії депутатської діяльності

Питання 5. Підстави і порядок дострокового припинення депутатських повноважень

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Постановою Верховної Ради України було встановлено, що звичаю голосувати за відсутніх на засіданні депутатів їх колегами через його широке застосування повинен бути наданий загальнообов'язковий характер. Конституційний Суд України визнав Постанову такою, що не відповідає Конституції України, однак депутати, стверджуючи, що звичай також є джерелом конституційного права, продовжували голосувати за своїх колег. Чи можуть виступати в якості джерел конституційного права України правовий звичай, рішення Конституційного Суду і підзаконні акти Верховної Ради та які їхні особливості? _____

Творчо-аналітичне завдання № 2. Народний депутат М. Захарченко звернувся із запитом до голови Полтавського окружного адміністративного суду В.І. Андрущенка з вимогою надати інформацію про судову справу, яка розглядалася цим судом 05.05.2021 року, оскільки стороною у цій справі є його знайомий і депутат хоче ознайомитися із змістом цієї справи. Чи правомірні дії народного депутата М. Захарченка? _____

Творчо-аналітичне завдання № 3. Під час воєнного стану Верховна Рада України, строк повноваження якої закінчився (під час воєнного стану), висловила недовіру Голові Розрахункової палати. Чи може Верховна Рада України звільнити Голову Розрахункової палати? Як розглядаються питання про висловлення недовіри Верховною Радою України? _____

Творчо-аналітичне завдання № 4. Керуючись ст.ст. 78, 81 Конституції України, Голова Верховної Ради України звернувся

до Вищого адміністративного суду України з позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата Іваненка, який, згідно з позовною заявою, суміщає свою парламентську роботу з адвокатською діяльністю. Вищий адміністративний суд України позов задовольнив. Верховий суд України відмовив Іваненку у відкритті касаційного провадження за його скаргю на рішення Вищого адміністративного суду. Конституційний суд України дав офіційне тлумачення зазначеним нормам Конституції та деяким законодавчим актам, що стосуються сумісності (несумісності) депутатського мандата з іншими видами діяльності. Керуючись нормами законодавства України, обґрунтуйте свою думку відносно даної ситуації. Чи правомірне рішення Верховного суду України? _____

Теми реферативних повідомлень

1. *Депутатський індемнітет та імунітет в Україні.*
2. *Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.*
3. *Конституційно-правовий статус комітетів Верховної Ради України.*
4. *Законодавчий процес та його стадії в Україні.*

Питання для самоконтролю

1. Назвіть нормативно-правові акти, які регулюють діяльність Верховної Ради України.

2. Що таке сесії та які види сесій Верховної Ради передбачені Конституцією України? _____

3. Назвіть функції Верховної Ради України. _____

4. У чому полягає сутність її установчої функції? _____

5. У чому полягає контрольна діяльність Верховної Ради України?

6. Які повноваження має Голова Верховної Ради? _____

7. Назвіть основні етапи розробки, розгляду і прийняття законів у Парламенті України. _____

8. Хто є суб'єктом права законодавчої ініціативи в Україні?

Тема № 12. Конституційно-правовий статус уряду, центральних та місцевих органів виконавчої влади

Навчальна мета занять: з'ясувати правове становище уряду у системі вищих органів влади зарубіжних країн, розкрити способи та порядок їх формування, проаналізувати повноваження. Сформувати цілісне уявлення про:

- 1) Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади, основною функцією якого є забезпечення реалізації законів України та актів Президента України шляхом виконавчо-розпорядчої діяльності;
- 2) органи виконавчої влади як єдину систему державних органів, поєднаних ієрархічними зв'язками, основною функцією яких є забезпечення реалізації законів України та актів Президента України шляхом виконавчо-розпорядчої діяльності;
- 3) місцеві органи виконавчої влади, основною функцією яких є забезпечення реалізації на місцевому рівні законів України, актів Президента України, КМУ, інших органів виконавчої влади шляхом виконавчо-розпорядчої діяльності.

Всього годин 10, у т. ч. лекція 2, семінарське заняття 2, самостійна робота 6.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання теми необхідно акцентувати увагу на тому, що уряд являє собою колегіальний орган виконавчої влади, до складу якого входять керівники міністерств і центральних відомств. Як правило, уряд має назву Рада міністрів або Кабінет міністрів. Разом з тим у різних країнах зустрічаються інші назви (Швеція, Фінляндія – Державна рада, Швейцарія – Федеральна рада, Німеччина – Федеральний

уряд тощо). У ряді держав (США, Мексика, Бразилія та ін.) уряд як колегіальний орган державної влади не формується, а міністри і керівники центральних органів виконавчої влади підконтрольні особисто президенту держави. Необхідно розкрити соціальне призначення та політико-правову роль уряду, а також його взаємовідносини з главою держави і парламентом за різних форм правління.

Повноваження уряду як вищого органу виконавчої влади достатньо широкі. Вони охоплюють найважливіші питання державного життя, що традиційно відносяться до повноважень виконавчої влади. Повний об'єм повноважень уряду визначити досить складно, оскільки в більшості конституцій різних держав компетенція уряду закріплюється досить узагальнено. Крім того, уряд унітарних і федеративних держав має різний конституційно-правовий статус, і, відповідно, різний об'єм повноважень при вирішенні питань державного життя. Доцільно розкрити функції та компетенцію уряду, а також повноваження глави уряду. Слід пам'ятати, що важливе значення для характеристики правового статусу урядів мають питання їх юридичної відповідальності за виконання своїх повноважень. При цьому розрізняють два види конституційно-правової відповідальності (політичну та юридичну), які необхідно детально охарактеризувати.

Розкриваючи друге питання плану, слід визначити місце Кабінету Міністрів України в системі органів державної влади. Спираючись на положення Конституції України та чинного Закону «Про Кабінет Міністрів України», необхідно вказати порядок формування Кабінету Міністрів України, визначити його склад, охарактеризувати принципи діяльності.

При відповіді на третє питання необхідно з'ясувати поняття центральних органів виконавчої влади, розглянути їх систему. При цьому особливу увагу слід приділити міністерству – центральному органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України. Також слід проаналізувати функції та компетенцію центральних органів виконавчої влади. При цьому окремо слід зупинитися на функціях міністерств та на функціях інших центральних органів виконавчої влади. Варто пам'ятати, що більш конкретні повноваження, властиві певному центральному органу виконавчої влади, закладено у відповідному Положенні про цей орган.

При відповіді на четверте питання слід зважати на те, що територіальні органи (підрозділи) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є державними органами, які утворюються відповідними ЦОВВ для реалізації їх функцій та повноважень на місцевому рівні, тобто в областях або районах, містах Києві та Севастополі. Необхідно проаналізувати теоретичні та практичні питання організації та діяльності територіальних органів центральних органів виконавчої влади в Україні, їх правовий статус, завдання діяльності, місце в системі територіальної організації влади.

Відповідь на п'яте питання передбачає з'ясування конституційно-правового статусу місцевих державних адміністрацій. При цьому необхідно дати визначення місцевих державних адміністрацій, показати їх місце в системі органів виконавчої влади, з'ясувати їх систему та порядок формування. Особлива увага має бути приділена статусу голови місцевої державної адміністрації.

***Питання 1. Соціальне призначення і політична роль уряду.
Функції та компетенція уряду. Відповідальність уряду
у зарубіжних країнах***

Питання 2. Кабінет Міністрів України як вищий орган в системі органів виконавчої влади: структура, функції, принципи організації та діяльності

***Питання 3. Центральні органи виконавчої влади в Україні,
їх компетенція та функції***

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання. Прем’єр-міністр України скликав засідання уряду і доручив міністру Кабінету Міністрів України протягом 24 годин організувати його проведення, повідомити членів Кабінету Міністрів України та надати їм відповідні матеріали. У ході підготовки урядового засідання міністр Кабінету Міністрів України сформував проєкт порядку денного; визначив коло осіб, запрошених на засідання, до якого ввійшли: керівники деяких державних комітетів та служб. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови профільних комітетів Верховної Ради України, голови обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, керівники фахових управлінь Секретаріату Кабінету Міністрів України; а також надав дозвіл щодо присутності на урядовому

засіданні представників офіційних засобів масової інформації. Чи правомірні дії міністра Кабінету Міністрів України? Який порядок підготовки і проведення засідань Кабінету Міністрів України?

Теми реферативних повідомлень

- 1. Акти Кабінету Міністрів України.*
- 2. Принцип єдиноначальності в діяльності центральних органів виконавчої влади.*
- 3. Акти центральних органів виконавчої влади.*
- 4. Особливості правового статусу колегій центральних органів виконавчої влади.*

Питання для самоконтролю

1. Які нормативно-правові акти визначають конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України? _____

2. Які функції виконує Кабінет Міністрів України? _____

3. Визначте склад Кабінету Міністрів України. _____

4. Охарактеризуйте порядок призначення Прем'єр-міністра України. _____

5. Назвіть підстави дострокового припинення повноважень Уряду України. _____

6. Визначте правові підстави функціонування центральних органів виконавчої влади. _____

7. Розкрийте систему центральних органів виконавчої влади.

8. Дайте визначення терміну «місцева державна адміністрація»

9. Охарактеризуйте порядок формування місцевих державних адміністрацій. _____

10. Визначте принципи діяльності місцевих державних адміністрацій. _____

***Тема № 13.* Судова влада в сучасних державах.
Конституційно-правові засади організації судової влади
в Україні**

Навчальна мета занять: розкрити конституційно-правову природу судової влади зарубіжних країн та України, визначити її місце і роль у трикутнику «законодавча влада – виконавча влада – судова влада»; з'ясувати механізм формування органів судової влади, зміст принципів організації і діяльності судової влади, компетенцію судів та статус суддів. Сформувані уявлення про статус посадових осіб, що є носіями судової влади, розкрити зміст окремих елементів цього статусу.

Всього годин 8, у т. ч. лекція 2, семінарське заняття 2, самостійна робота 4.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання теми, необхідно насамперед вказати на те, що здійснення правосуддя залежить від існуючої в країні моделі судової системи. Судді повинні мати статус, який в першу чергу має

забезпечувати їм можливість сумлінно виконувати свої конституційні обов'язки, а саме об'єктивно й неупереджено розглядати юридичні суперечки та виносити рішення (вироки) на підставі конституції, законів, прецедентів тощо та виходячи з власного сумління. Варто зазначити, що наразі конституційно-правовий статус судів в Україні загалом відповідає правовому становищу судів в інших країнах, у яких запроваджено континентальну (європейську) модель судової системи.

При відповіді на друге питання необхідно визначити загальні риси статусу суддів і представників народу, які є носіями судової влади, а також правові підстави їх діяльності. Відповідаючи на питання, слід зважати на те, що ключовим елементом правового становища судді, які мають сприяти його процесуальній незалежності й незаангажованості, є юридичні й матеріально-фінансові гарантії. Серед юридичних гарантій важливе місце посідає суддівська недоторканність, зміст і обсяг якої може варіюватися залежно від правової системи, історичних традицій, впливу релігії на право, ментальних особливостей населення певної держави. Необхідно розкрити зміст гарантій діяльності суддів в Україні. При цьому доцільно порівняти гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції та суддів Конституційного Суду України.

Діяльність суддів, як і інших державних органів, заснована на певних принципах. За видами нормативних актів, у яких відображена діяльність суддів, їх можна поділити на принцип, закріплені в Конституції України; Законі України «Про судоустрій і статус судів»; ті, які дістали відображення у судово-процесуальних кодексах. Аналізуючи принципи правового статусу суддів слід надати характеристику загальних і спеціальних принципів правового статусу суддів, до яких віднесені: принцип здійснення правосуддя лише судом, принцип єдності судової системи, призначуваність, незмінність, незалежність суддів та суддівська несумісність.

Відповідь на четверте питання має бути пов'язана із формуванням суддівського корпусу. Насамперед слід визначити кваліфікаційні вимоги до суддів у різних країнах та Україні, термін їх повноважень, підстави та умови дострокового припинення повноважень, а також відповідальність суддів за скоєні ним правопорушення.

При визначенні конституційно-правового статусу суддів, п'яте питання теми, спираючись на Закон України «Про судоустрій і статус судів», слід проаналізувати права та обов'язки суддів. При цьому, усі права суддів можна поділити на статусні (забезпечують особливий

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Заступник Голови Верховного Суду України у своєму виступі перед журналістами заявив, що необхідно обмежити доступ журналістів до судової інформації в ході судового розгляду до винесення рішення. На його думку, представники ЗМІ нерідко висвітлюють позицію тільки одного з учасників процесу, заздалегідь роблячи його правим або винуватим, порушуючи тим самим рівноправність сторін і побічно здійснюючи тиск на суд. Дайте власну оцінку позиції судді, враховуючи, з одного боку, існування презумпції невинуватості, а з іншого – конституційну заборону цензури й принцип свободи преси в демократичному суспільстві.

Творчо-аналітичне завдання № 2. Суддя Чернівецького районного суду Вінницької області вбив сусіда. Суддю було затримано співробітниками поліції на місці скоєння злочину. Голова Вищої ради правосуддя вважає неправомірне затримання судді, оскільки без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано. Чи правомірні дії співробітників поліції? _____

Теми реферативних повідомлень

1. *Міжнародні стандарти незалежності суддів.*
2. *Вища рада правосуддя.*
3. *Суддівське самоврядування як гарантія незалежності судів та суддів.*

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть принципи, за якими будується судоустрій України.

2. Назвіть складові елементи судоустрою України. _____

3. Охарактеризуйте конституційні принципи здійснення правосуддя, закріплені Конституцією України. _____

4. Визначте структуру Верховного Суду України. _____

5. Визначте правовий статус Верховного Суду України. _____

6. Які вимоги до суддів висуває конституційне законодавство України і в чому полягає їхнє призначення?

Тема № 14. Конституційна юстиція в сучасних державах

Навчальна мета заняття: сформувати цілісне уявлення про зміст, юридичну природу й моделі конституційного контролю й нагляду, визначити принципи й механізми здійснення конституційного правосуддя, з'ясувати повноваження органів конституційної юрисдикції в різних країнах, визначити правовий статус Конституційного Суду України.

Всього годин 6, у т. ч. семінарське заняття 2, самостійна робота 4.

Методичні рекомендації по вивченню теми

При розгляді теми необхідно зважати на те, що конституційний контроль виник після Другої світової війни як відповідь на тотальне порушення норм конституції й посягання на засади конституційного ладу в окремих європейських країнах у 30–40-х роках минулого

століття. Крім того, варто підкреслити, що запровадження інституту судового або квазісудового конституційного контролю сприяло підвищенню рівня правової охорони конституції, а відтак й стабільності конституційного ладу в державі.

Розкриваючи перше питання, насамперед потрібно зазначити, що під конституційним контролем розуміють функцію спеціально уповноважених державних судових або квазісудових органів з розгляду питань щодо відповідності законів та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів, результатів виборів і референдумів, дій або бездіяльності органів державної влади або їхніх посадових осіб конституції (основному закону) держави. Зрозуміло, це визначення має узагальнюючий і відносний характер, тому що стосовно окремих зарубіжних країн воно потребує конкретизації залежно від об'єктів конституційного контролю, виду органів його здійснення та обсягу їх повноважень. Визначаючи поняття конституційного контролю, необхідно з'ясувати його співвідношення з фундаментальними гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою, – які становлять єдину верховну державну владу. Також необхідно розглянути види конституційного контролю за певними критеріями, продемонструвавши у такий спосіб його багатогранність.

Опрацьовуючи друге питання, варто зазначити, що наразі у світі сформувалися дві основні моделі конституційного контролю – європейська (континентальна) й американська. Перша знайшла своє поширення насамперед в країнах континентальної Європи, а також тих країнах, які запозичили цю модель у європейських країнах (країни Африки та Азії – колишні колонії європейських метрополій). Американська модель сформувалася у США та функціонує крім США у деяких країнах Латинської Америки, Японії тощо). Необхідно акцентувати увагу на особливостях кожної з двох моделей, їх перевагах й недоліках, доцільності зміни моделі конституційного контролю в Україні.

Приступаючи до висвітлення третього питання, потрібно наголосити на тому, що повноваження органів конституційного контролю у сучасних країнах не обмежуються лише перевіркою законів та інших нормативно-правових актів на формальній відповідності конституції (основному закону). Наразі до компетенції конституційних судів (трибуналів, рад тощо) можуть також належати вирішення таких питань як перевірка проєктів міжнародних договорів або вже підписаних міжнародних договорів до їх ратифікації на відповідність

конституції. Перевірки також підлягають дії державних органів та посадових осіб. Рішення про неконституційність дій посадових осіб, як правило, спричиняють їх усунення від посади за процедурою імпичменту. Об'єктом конституційного контролю є акти та дії громадських організацій, в тому числі політичних партій, які відповідно до закону мають певні владні повноваження. Органи конституційного контролю вирішують спори про компетенцію між вищими державними органами, а в федеративних державах – між федеральними органами державної влади суб'єктів федерації, а також між вищими державними органами суб'єктів федерації. Важливим для правозастосовчої діяльності є право органів конституційного контролю давати офіційне тлумачення конституції, а подекуди й інших нормативно-правових актів. Також варто згадати про деякі специфічні функції, зокрема можливість виносити рішення про законність обрання президента та віце-президента, народного представника (Болгарія), вирішення скарг про затвердження мандата депутата парламенту (Словаччина) тощо.

Висвітлюючи четверте питання, доцільно дати конституційно-правову характеристику Конституційного Суду України, розкривши його місце і роль в системі вищих органів державної влади України, порядок формування персонального складу Суду, функції й компетенцію Конституційного Суду України, акцентувавши, зокрема, увагу на окремих повноваженнях даного органу, передбачених Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України». Також варто зупинитися на визначенні основних етапів процедури ухвалення Судом своїх рішень, а також характеристиці його актів – рішень, висновків і ухвал, які є остаточними й не можуть бути оскаржені за жодних обставин або умов.

Останнє питання теми передбачає аналіз правового статусу суддів Конституційного Суду України, який визначається Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України». Необхідно зупинитись на вимогах, які висуваються до суддів КСУ, припиненні повноважень та звільненні з посади судді, а також гарантіях їх діяльності.

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. До вас за юридичною консультацією звернувся громадянин України, який вважає, що його конституційне право було порушене нещодавно прийнятим законом України. Дайте громадянину докладну письмову відповідь, в якій опишіть процедуру подання конституційного звернення та його розгляду Конституційним Судом України. _____

Творчо-аналітичне завдання № 2. Громадянин Тимчук В.В. звернувся до Конституційного Суду України зі скаргою на вирок Харківського обласного суду відносно свого сина Тимчука О.В. про неправильне його засудження. Чи входить розгляд подібних справ до компетенції Конституційного Суду України? Обґрунтуйте висновок.

Творчо-аналітичне завдання № 3. Проаналізуйте зміст справи *Madison v Marbury* («Марбері проти Медісона»). Яке значення має ця справа для становлення теорії та практики судового конституційного контролю в нашій країні? Підготуйте коротке есе на цю тему.

Творчо-аналітичне завдання № 4. Складіть порівняльну таблицю, в якій на прикладі обраних вами двох країн визначте основні риси та відмінності американської та континентальної моделей конституційної юстиції. _____

Творчо-аналітичне завдання № 5. 7 березня 2019 р. Конституційний Суд України відмовив у відкритті конституційного провадження за поданням 47 народних депутатів щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України «Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної церкви України» від 19 квітня 2018 року. Підставою для такого рішення послужила «доктрина політичного питання». Проаналізуйте зміст та історію формування цієї доктрини, а також наведіть додаткові приклади її застосування в діяльності Конституційного Суду України. Чи можна, на вашу думку, стверджувати, що ця та інші доктрини є джерелами конституційного права України? _____

Творчо-аналітичне завдання № 6. Складіть порівняльну таблицю, в якій вкажіть:

а) функції Верховного Суду України та Конституційного Суду України

б) порядок призначення (обрання) суддів Конституційного та Верховного Судів України.

Теми реферативних повідомлень

- 1. Конституційна скарга як засіб захисту прав людини.*
- 2. Правовий статус суддів Конституційного Суду України.*
- 3. Особливості здійснення конституційного контролю в Україні.*
- 4. Процедура визнання Конституційним Судом України актів неконституційними.*

Запитання для самоконтролю

1. Зазначте завдання Конституційного Суду України. _____

2. Які вимоги ставляться до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України? _____

3. Як формується Конституційний Суд України? _____

4. Хто організовує діяльність Конституційного Суду України?

5. Які акти видає Конституційний Суд України? _____

6. Назвіть форми конституційного провадження. _____

7. Що ви розумієте під терміном «Тлумачення правових актів»?

8. Назвіть офіційний друкований орган Конституційного Суду України. _____

Тема № 15. Конституційно-правовий статус правоохоронних органів сучасних держав

Навчальна мета заняття: з'ясувати поняття, види, конституційно-правовий статус правоохоронних органів у різних зарубіжних країнах та в Україні. Визначити принципи їх організації та діяльності, функції, повноваження. Розкрити роль поліції у загальному механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян, визначити їх багатогранну діяльність у даній сфері.

Всього годин 6, у т. ч. семінарське заняття 2, самостійна робота 4.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Вивчення теми необхідно розпочати з аналізу терміну «правоохоронні органи», який є відносно новим та використовується виключно у східнослов'янських мовах і не має прямих перекладів на інші мови. Слід звернути увагу на те, що у країнах континентальної Європи найбільш близький до «правоохоронних органів» термін – це «поліцейські органи». У країнах з англосаксонською правоохоронною системою термін «поліція» також широко вживається для позначення певних державних органів. У той же час, правоохоронна діяльність загалом і правоохоронні органи, як сукупність інститутів, визначаються іншим терміном – «law enforcement». Дослівний переклад на українську звучить як «примушення до права» або «правовий примус». Поліція у цій системі є одним з інститутів, що здійснює правовий примус. У назвах правоохоронних органів різних країн важко простежити системність, адже такі назви у багатьох випадках є історичними. Причому схожі назви – поліція, гвардія, жандармерія, констеблі, маршали, шерифи – у різних країнах можуть виконувати різні правоохоронні функції.

Аналізуючи друге та третє питання слід звернути увагу на те, що структура та організація діяльності прокуратури може бути закріплена як на рівні конституції держави (Болгарія, Бразилія, КНДР, Угорщина, Україна), так і на рівні законодавства (США, Чехія, Франція, ФРН). Керівництво органами прокуратури і сфера повноважень має пряму залежність від місця прокуратури в системі державних органів. У випадку, коли прокуратура знаходиться в системі Міністерства юстиції або суду, то, як правило, до сфери повноважень відносять: кримінальне переслідування осіб, які скоїли злочин; підтримання публічного звинувачення у суді; здійснення нагляду за місцями позбавлення волі. Якщо прокуратура являє собою окрему, самостійну систему, котра підзвітна Парламенту або Президенту, то, крім вищевказаних повноважень, вона здійснює і функції загального нагляду за законністю, охорону прав і свобод людини і громадянина, інтересів держави. Необхідно розглянути принципи організації та діяльності, порядок формування та повноваження прокуратури у різних зарубіжних країнах та в Україні.

Розглядаючи четверте питання теми, слід звернути увагу на те, що правоохоронні органи України – це органи, наділені державою повноваженнями щодо охорони суспільних відносин, урегульованих правом. Правоохоронні органи можуть бути державними і недержавними.

До державних правоохоронних органів належать прокуратура, органи Національної поліції, органи Служби безпеки України, органи Міністерства юстиції України, органи охорони державного кордону, митні органи, органи фіскальної служби та ін. До недержавних правоохоронних органів належать адвокатура, недержавні охоронні, розшукові та інші установи.

Організація та діяльність правоохоронних органів регулюються Конституцією України та відповідним законодавством. При відповіді на питання необхідно розглянути правову основу та принципи організації та діяльності правоохоронних органів України, а також завдання та функції, які покладаються на ці органи. Важливо порівняти поняття правоохоронних органів в Україні та зарубіжних країнах.

Відповідь на п'яте питання повинна містити розгорнуту характеристику нормативної основи правозабезпечувальної діяльності поліції. Особливу увагу слід звернути на положення Закону України «Про Національну поліцію» та їх значення в сучасних умовах.

Питання 1. Поняття та види правоохоронних органів сучасних держав, їх конституційно-правовий статус

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання. Декілька народних депутатів, виступаючи на пресконференції перед представниками ЗМІ, заявили про своє рішення ініціювати питання щодо зміни порядку призначення Генерального прокурора України. Яка процедура здійснення даного рішення? _____

Теми реферативних повідомлень

- 1. Загальна характеристика французької правоохоронної системи.*
- 2. Основні базові моделі правоохоронних систем світу.*
- 3. Завдання та функції Національного антикорупційного бюро України.*

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «прокуратура». _____

2. Якою є структура прокуратури України? _____

3. Зазначте та обґрунтуйте функції прокуратури України. _____

Тема № 16. Територіальний устрій України

Навчальна мета заняття: формування цілісного уявлення про форму територіального устрою та його особливості в Україні.

Всього годин 4, у т. ч. семінарське заняття 2, самостійна робота 2.

Методичні рекомендації по вивченню теми

При вивченні теми необхідно насамперед охарактеризувати ознаки України як унітарної держави; визначити поняття та дослідити систему адміністративно-територіального устрою України. На основі ст. 132 Конституції України необхідно проаналізувати засади територіального устрою України. Крім того, мають бути з'ясовані особливості конституційно-правового статусу міст Києва і Севастополя у складі України. Особлива увага має бути приділена питанню щодо з'ясування статусу Автономної Республіки Крим. При цьому необхідно охарактеризувати риси АРК, які притаманні їй як державній (політичній) автономії, зважаючи на те, що нині Автономна Республіка Крим є тимчасово окупованою територією України.

Питання 1. Поняття та зміст територіального устрою України як унітарної держави

Теми реферативних повідомлень

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні.
2. Україна як унітарна держава.
3. Загальна характеристика Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ».

Запитання для самоконтролю

1. Поясніть, які функції виконує територія держави?

2. Що являє собою територіальне верховенство України за Декларацією про державний суверенітет України та Конституцією України?

3. Що ви розумієте під поняттям «територіальний устрій»?

4. Що таке адміністративно-територіальний поділ країни?

5. Охарактеризуйте адміністративно-територіальні одиниці України.

6. Як залежить форма державного устрою і територіальна організація країни? _____

7. Визначте та обґрунтуйте статус Автономної Республіки Крим?

8. Що являє собою спеціальний статус міста Києва та міста Севастополя? _____

Тема № 17. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування

Навчальна мета занять: з'ясувати: 1) юридичну природу місцевого самоврядування, його демократичний характер та зв'язок з державою і громадянським суспільством; 2) систему та порядок формування органів місцевого самоврядування, визначити правовий статус представницьких органів та виконавчих органів місцевого самоврядування, особливості діяльності місцевих рад в Україні.

Всього годин 8, у т. ч. лекція 2, семінарське заняття 2, самостійна робота 4.

Методичні рекомендації по вивченню теми

Розкриваючи перше питання плану, слід мати на увазі, що місцеве самоврядування є складним, багатоаспектним явищем. Необхідно розкрити зміст місцевого самоврядування як однієї з основ конституційного ладу будь-якої демократичної держави, як форми народовладдя, форми децентралізації публічної влади та як самостійної підсистеми публічної влади, відмінної від державної. Крім того, необхідно проаналізувати ознаки місцевого самоврядування.

При відповіді на друге питання варто зважати на те, що науковий потенціал самоврядницької ідеї розкривається в сукупності теоретичних конструкцій, базових юридичних понять та категорій, які сприяють оформленню відповідних теорій місцевого самоврядування. Необхідно послідовно розкрити сутність кожної з концепцій: державницької, громадівської, теорії муніципального дуалізму та ін.; дослідити їх переваги та недоліки.

Розглядаючи третє питання, необхідно пам'ятати, що в основі організації місцевого самоврядування важливу роль відіграють його принципи. Принципи місцевого самоврядування – це визначені, як правило, конституцією та відповідними законами вихідні засади, що покладені в основу його організації і функціонування і визначають властивості та ознаки місцевого самоврядування. Необхідно охарактеризувати принципи місцевого самоврядування, які знайшли своє закріплення в Європейській хартії місцевого самоврядування. Принципи місцевого самоврядування в Україні доцільно розкривати на основі чинного Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Четверте питання плану стосується гарантій місцевого самоврядування, які виступають необхідною умовою найбільш повного і ефективного функціонування місцевого самоврядування, його становлення і розвитку. Необхідно дати визначення гарантій місцевого самоврядування, розкрити зміст загальних та спеціальних (юридичних) гарантій місцевого самоврядування.

При відповіді на останнє, п'яте, питання плану слід зважати на те, що визначення системи місцевого самоврядування та її елементів є досить складним, оскільки саме поняття місцевого самоврядування може розглядатися в різних площинах. Оскільки за сучасного стану справ в Україні кожна з цих площин-аспектів виражається у певних формах, то в процесі опису системи українського місцевого самоврядування необхідно враховувати всі ці аспекти.

Завдання для самостійної роботи

Творчо-аналітичне завдання № 1. Порівняйте та проаналізуйте зміст положень Європейської хартії місцевого самоврядування з положеннями Розділу XI Конституції України 1996 року («Місцеве самоврядування») і відповідними положеннями Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Відповідь оформіть у вигляді таблиці. Чи є в Європейській хартії про місцеве самоврядування положення, які не знайшли своєї реалізації в чинній Конституції України та в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні»? Якщо вони є, то чим це можна пояснити? Обґрунтуйте свої відповіді.

Творчо-аналітичне завдання № 2. 30 громадян – мешканців одного з мікрорайонів м. Одеси вирішили створити комітет мікрорайону, діяльність якого сприяла б вирішенню побутових та інших потреб його жителів. Який порядок легалізації цієї громадської організації?

Творчо-аналітичне завдання № 3. Посадова особа органу місцевого самоврядування запропонувала власнику приватного

підприємства Лисенку вступити до політичної партії. Після відмови Лисенка йому було відмовлено в наданні пільг по земельному податку на підставі того, що встановлення пільг не входить до компетенції органів місцевого самоврядування. Дайте юридичну кваліфікацію даної ситуації. Які питання відносяться до компетенції органів місцевого самоврядування? Які нормативні акти регулюють дане питання?

Теми реферативних повідомлень

- 1. Форми безпосередньої демократії на місцевому рівні.*
- 2. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування.*
- 3. Форми й методи діяльності місцевого самоврядування.*
- 4. Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.*

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «місьцеве самоврядування». _____

2. На яких принципах будується місцеве самоврядування в Україні? _____

3. Дайте загальну характеристику Європейської хартії місцевого самоврядування. _____

4. Охарактеризуйте елементи системи місцевого самоврядування в Україні. _____

5. Перерахуйте основні повноваження місцевого самоврядування.

6. Охарактеризуйте систему гарантій місцевого самоврядування в Україні. _____

7. Зазначте систему виборних органів місцевого самоврядування в Україні. _____

Рекомендована література

Основна

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. (зі змін. та допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Європейська конвенція про громадянство від 7 листопада 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
4. Європейська Конвенція про громадянство. Міжнародний договір від 7 листопада 1997 р. (Витяг). *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2001. № 11. С. 69–77.
5. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 року. URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_011
6. Конвенція про статус апатридів. Міжнародний договір від 28 вересня 1954 р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 51 / № 12. ст. 450. С. 447. Ст. 1875.
7. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
8. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
9. Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
10. Про правонаступництво України : Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
11. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Том 1. Стор. 9. Ст. 188.
12. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
13. Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 12 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 188.
14. Про асоціації органів місцевого самоврядування : Закон України від 16 квітня 2009 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 534.
15. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 6 червня 2011 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 2136.
16. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 липня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.

17. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим : Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.

18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

19. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. Ст. 107.

20. Про вищу освіту : Закон України від 7 липня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.

21. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

22. Про відновлення довіри до судової влади в Україні : Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1188-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23. Ст. 870.

23. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

24. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 3 лютого 2015 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.

25. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.

26. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.

27. Про Державний Гімн України : Закон України від 6 березня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 163.

28. Про державний кордон України : Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.

29. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

30. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон від 05 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.

31. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

32. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128.

33. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20 листопада 2012 р. (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.

34. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII (зі змін.). *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 18. № 19-20. Ст. 132.

35. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

36. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.

37. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.

38. Про закордонних українців : Закон України від 4 березня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.

39. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 липня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 527.

40. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09 квітня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 26. Ст. 219.

41. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим : Закон України від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

42. Про захист персональних даних : Закон України від 01 червня 2010 р. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

43. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.

44. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

45. Про імміграцію : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 19.

46. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

47. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 4 квітня 1995 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.

48. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

49. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

50. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.

51. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 1 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 1. Ст. 2.

52. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.

53. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25 червня 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.

54. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.

55. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

56. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України від 29 листопада 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 78.

57. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.

58. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 254.

59. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.

60. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент) : Закон України від 10 вересня 2019 р. № 39- IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 40. Ст. 212.

61. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 року (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. Ст. 230.

62. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.

63. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України : Закон України від 21 січня 1994 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 101.

64. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 49. Ст. 299.

65. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

66. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 березня 2000 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.

67. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 83.

68. Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим : Закон України від 2 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 158.

69. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

70. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.

71. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.

72. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 38. Ст. 249.

73. Про Рахункову палату : Закон України від 2 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 36, ст. 360.

74. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, № 16-17. Ст. 133.

75. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11 грудня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.

76. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.

77. Про службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

78. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.

79. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1167.

80. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 40. Ст. 290.

81. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.

82. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08 вересня 2005 року (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 51. Ст. 548.

83. Про столицю України місто-герой Київ : Закон України від 15 січня 1999 р. (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.

84. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

85. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 року (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43.

86. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.

87. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

88. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

89. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. С. 289. Ст. 1137.

90. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті ч. 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 1. Стор. 46.

91. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 28 лютого 2018 № 2-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2. С. 102.

92. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 5. С. 36–56.

93. Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом). *Офіційний вісник України*. 2005. № 41. Ст. 2605.

94. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою). *Офіційний вісник України*. 2000. 30. Ст. 1285.

95. Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2008 від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі). *Офіційний вісник України*. 2008. № 32. Ст. 1056.

96. Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2008 від 15.10.2008 р. (справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою). *Офіційний вісник України*. 2008. № 80. Ст. 2701.

97. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/1998 від 26.02.1998 р. (справа про вибори народних депутатів України). *Офіційний вісник України*. 1998. № 23. Ст. 93.

98. Рішення Конституційного Суду України № 19-рп/2003 від 10.12.2003 р. (справа щодо недоторканності та імпичменту Президента України). *Офіційний вісник України*. 2003. № 51. Ст. 2704.

99. Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/2001 від 13.07.2001 р. (справа про адміністративно-територіальний устрій). *Офіційний вісник України*. 2001. № 29. Ст. 1327.

100. Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 року № 2рп/2014 у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим). *Офіційний вісник України*. 2014. № 36. Ст. 965.

101. Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2014 року № 3рп/2014 у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя». *Офіційний вісник України*. 2014. № 27. Ст. 776.

102. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2000 від 09.02.2000 р. (справа про місцеве самоврядування). *Офіційний вісник України*. 2000. № 30. Ст. 1283.

103. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України № 1-14/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 53. с. 121. Ст. 1725.

104. Національна стратегія у сфері прав людини : затв. Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. 2 вересня. № 160.

105. Питання забезпечення діяльності Президента України : Указ Президента України від 20.06.2019 р. № 417/2019. *Офіційний вісник Президента України*. 2019. № 13. С. 4. Ст. 364.

106. Положення про Офіс Президента України : затв. Указом Президента України від 25.06.2019 р. № 436/2019. *Офіційний вісник Президента України*. 2019. № 14. С. 3. Ст. 366.

107. Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень: затв. Указом Президента України від 27 березня 2001 р. № 215/2001 (зі змін.). *Офіційний вісник України*. 2006 р. № 26. Ст. 1875.

108. Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України: постановою Верховної Ради України від 17.03.2016 № 1035-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 14. Ст. 149.

109. Про комісію при Президенті України з питань громадянств: Указ Президента України від 30 квітня 2005 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 2005. № 85.

110. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 (зі змін.). *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. С. 57. Ст. 2105.

111. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2010. № 94.

112. Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15 лютого 2008 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 13. Ст. 323.

113. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

114. Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 1999. № 50.

115. Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України: Указ Президента України від 9 квітня 1997 року. *Урядовий кур'єр*. 1997. № 69.

Навчальна та науково-монографічна література:

1. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу : навч. посіб. / авт.-упоряд.: М.О. Баймуратов та ін. ; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, М.К. Орлатого. Київ : НАДУ, 2015. 625 с.

2. Аніщук Н.В., Афанасьєва М.В., Бакаянова Н.М. Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
3. Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях : навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак. Харків : Право, 2014. 376 с.
4. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник. Харків : Право, 2017. 390 с.
5. Закоморна, К.О. Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навч. матер. та схеми): посіб. для підгот. до іспитів. Харків : Право, 2016. 278 с.
6. Камінська Н.В. Місьцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навч. посіб. Київ : КНТ, 2010. 232 с.
7. Карий О.І. Місьцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ : ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 176 с.
8. Каркач П.М. Основні конституційні функції прокуратури України : навч. посіб. Харків : Право, 2014. 246 с.
9. Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд.: В.О. Серьогін, Ю.М. Коломієць, О.В. Марцеляк та ін. ; за заг. ред. В.О. Серьогіна. Харків : Видавництво «ФІНН», 2009. 664 с.
10. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О.С. Бакумова, Т.І. Гудзь, М.І. Марчука ; [О.С. Бакумов, Л.Д. Варунц, Т.І. Гудзь та ін.] ; передм. М.І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.
11. Конституційне право України : підручник / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко. 4-те вид., переробл. і доопр. Київ : Вид-во «Ліра-К», 2012. 576 с.
12. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М.В. Афанасьєва, Ю.Ю. Бальцій, Ю.Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М.В. Афанасьєвої, А.А. Єзерова. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
13. Майданник О.О. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. 380 с.
14. Мальчин Ю.М. Історія місцевого самоврядування України : навч. посіб. Київ : АМУ, 2015. 296 с.
15. Мушенко В.В. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 227 с.
16. Нестерович В.Ф. Виборче право України : підручник. Київ : Ліра-К, 2017. 503 с.
17. Савчин М.В. Порівняльне конституційне право : посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 327 с.
18. Онишко О.Б. Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності: курс лекцій. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 256 с.
19. Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 556 с.; Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні : посібник /

Британ. Рада в Україні, Лаб. законодав. ініціатив, Асоц. «Соц.-Екон. Стратегії та Партнерства». Київ : Ленвіт, 2012. 64 с.

20. Федоренко В.Л. Конституційне право України : підручник. Київ : Ліра-К, 2016. 615 с.

21. Циверенко Г.П. Народне волевиявлення в Україні : навч. посіб.: Рекомендовано МОН України. Київ : КНТ, 2012. 144 с.

22. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн : академічний курс. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 461 с.

23. Шляхтун П.П. Конституційне право України : підручник. 2-ге вид. Київ : Освіта України, 2010. 525 с.

Додаткова

1. Абасов Г.Г. Проблеми визначення конституційно-правових гарантій прав місцевого самоврядування. *Держава і право*. 2013. Вип. 59. С. 83–89.

2. Абасов Г. Класифікація гарантій прав місцевого самоврядування за характером і видом суспільних відносин: проблеми теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 165–169.

3. Абдалказим М.А. Конституційне право в сучасних умовах функціонування національної правової демократичної державності: онтологічні та аксіологічні підходи. *Держава і право*. 2014. Вип. 64. С. 127–137. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dip_2014_64_20.pdf

4. Агафонова Н.В. Конституція як об'єкт реформування. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 351–366.

5. Алексєєнко І.Г. Форми правління в європейських країнах: шлях до уніфікації монархії та республіки. *Держ. і право*. 2010. Вип. 50. С. 699–705.

6. Байєр Д. Забезпечення єдності судової практики на рівні федеральних судів у Німеччині. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 162.

7. Баймуратов М. Муніципальні права людини: теоретико-аксіологічні підходи до визначення та розуміння. *Юридичний журн*. 2012. № 7-8. С. 76–83.

8. Баймуратов М. Проблема становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів. *Право України*. 2013. № 5. С. 63–76.

9. Банах С.В. Співвідношення функцій омбудсманів та функцій інших правозахисних інститутів. *Держава і право*. 2014. Вип. 65. С. 65–73. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dip_2014_65_12.pdf

10. Барабаш Ю. Конституційний вимір української демократії історико-теоретичні нотатки. *Право України*. 2014. № 7. С. 137–145.

11. Бариська Я.О., Попович Т.П. Джерела права у зарубіжній правовій доктрині. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 15–17.

12. Батанов О.В. Доктринальні проблеми розуміння сутності місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства. *Правова держава*. Київ : ІнЮре, 2015. Вип. 26. С. 176–185.

13. Батанов О.В. Конституційне забезпечення організації місцевого самоврядування в Україні: проблеми формування та шляхи розвитку. *Право України*. 2016. № 6. С. 60–69.

14. Батанов О.В. Конституційно-правові проблеми державного устрою України: теорія та практика. *Часопис Київського ун-ту права*. 2014. № 2. С. 66–70.

15. Батанов О.В. Муніципальна влада у контексті класичного світового муніципалізму: критичний аналіз сучасних теорій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 3. С. 39–44.

16. Батанов О. Конституційно-правові проблеми територіального устрою України: доктринальні та прикладні аспекти. *Право України*. 2014. № 9. С. 11–16.

17. Батанова Н.М. Принципи конституційно-правової відповідальності: понятійна та видова характеристика. *Правова держ.* 2016. Вип. 27. С. 211–218.

18. Батанова Н.М. Проблеми нормативно-правового та інституційного забезпечення конституційно-правової відповідальності в Україні. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 131–139.

19. Батанова Н.М. Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 24–30.

20. Берченко Г.В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13–23. URL: http://nbuv.gov.ua/ujrm/fp_index.htm_2017_4_4

21. Білак М. Подвійні стандарти застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини судами України. *Право України*. 2018. Вип. 2. С. 170–184.

22. Білоскурська О.В. Взаємозв'язок конституційних обов'язків людини і громадянина з окремими категоріями конституційного права. *Правова держава = Constitutional State*. Одеса, 2015. № 20. С. 22–28. URL: <http://pd.onu.edu.ua/issue/viewIssue/3731/1318>

23. Бойко В.Б. Забезпечення доступу до правосуддя на стадії пред'явлення позову. *Форум права*. 2016. № 2. С. 11–17.

24. Бойко Ю.П., Садикова Е.Л. Світовий досвід розвитку федеративних відносин у багатонаціональних державах. *Порівняльно-правові дослідження*. 2012. № 1/2. С. 126–133.

25. Болдирев С.В. Місце Верховної Ради України в системі органів державної влади. *Державне буд-во та місцеве самовр.* 2015. Вип. 30. С. 3–13.

26. Бондарчук І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 10. С. 28–33.

27. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцевого самоврядування: поняття, суть та форми (види). *Право України*. 2005. № 1. С. 21–25.

28. Борденюк В. Деякі аспекти співвідношення системи органів виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування. *Юридична Україна*. 2005. № 5. С. 16–18.

29. Борденюк В. Методологічні основи співвідношення методів державного управління та методів здійснення місцевого самоврядування (правові аспекти). *Вісник Акад. правових наук України*. 2010. № 4(63). С. 68–79.

30. Бориславська О. Конституційна юрисдикція в умовах європейської моделі конституціоналізму. *Право України*. 2018. № 4. С. 93–107.

31. Бруслик О.Ю. Конституційно-правова трансформація британської монархії в новітню епоху Єлизавети II. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3(86). С. 254–265.

32. Васильченко О.П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина та його ціннісні виміри в конституційному праві України : монографія. Київ : Арт економі, 2014. 475 с.

33. Ващенко Ю.В. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: проблеми правової природи та перспективи реформування. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3(9). С. 122–141.

34. Великоречанін П. Транснаціоналізація інституту громадянства та особливі випадки полігромадянства. *Юридична Україна*. 2012. № 8. С. 35–42.

35. Веніславський Ф. Конституційний лад та суспільний ідеал: до питання про базові цінності конституційного ладу України. *Право України*. 2010. № 2. С. 120–128.

36. Вільгушинський М. Участь громадськості у здійсненні правосуддя судами загальної юрисдикції. *Юридична Україна*. 2013. № 7. С. 92–98.

37. Волинець В. Охорона прав і свобод людини і громадянина як функція сучасної демократичної держави . *Юридична Україна*. 2013. № 4. С. 9–15.

38. Волошина Я. Місцеве самоврядування: теорії походження та їх реалізація. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 117–122.

39. Волощук О.Т. Відповідальність уряду у сучасних демократичних державах (політико-правовий аналіз). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 32–41.

40. Волощук О. Т. Причини бікамералізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 35–44.

41. Волощук О.Т. Проблеми тлумачення теорії розподілу влад у світовій правовій доктрині. *Бюлетень Мініст. юстиції України*. 2012. № 4. С. 65–71.

42. Воронько Л.О. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VLOSPS.pdf>

43. Вюнш Д. Німецька система адміністративного судового захисту у світлі порівняльного правознавства. *Право України*. 2014. № 3. С. 134–141.

44. Георгієвський Ю.В. Баланс повноважень органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 83–87. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2016/21.pdf

45. Георгіца А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. *Право України*. 2009. № 11. С. 100–117.
46. Гетьман Є.А. Порядок реалізації Кабінетом Міністрів України нормотворчої діяльності. *Публічне право*. 2014. № 1(13). С. 42–46.
47. Гончар В. Становлення парламентаризму: досвід Великобританії для України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3(34). С. 12–16.
48. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67–77.
49. Гончаренко В. Конституція Української РСР 1937 р. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 75–83.
50. Гончаренко В. Правовий статус Верховної Ради України за Конституцією України 1996 року. *Вісник Акад. правових наук України*. 2012. № 1. С. 77–87.
51. Гончаренко В. Статус Української СРР за першою Конституцією Союзу РСР. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 57–65.
52. Гончаров В. Презумпція про права людини та презумпція конституційності нормативних актів. *Право України*. 2015. № 2. С. 175–185.
53. Горбунова Л.М. Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні. *Бюлетень Мініст. юстиції України*. 2010. № 10. С. 6–11.
54. Городовенко В. До питання визначення правової природи та системи принципів судового права. *Право України*. 2015. № 3. С. 42–52.
55. Городовенко В. Реалізація принципів статусу суддів у контексті нового етапу судово-правової реформи. *Право України*. 2015. № 1. С. 131–151.
56. Грабильніков А.В. Конституційно-правовий статус і правовий режим іноземців та осіб без громадянства в Україні: співвідношення понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. № 6. С. 59–66.
57. Гресь Н.Л. Конституційне право людини на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї. *Юридична Україна*. 2017. № 1. С. 12–18.
58. Гречко О.О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру Української держави. *Право і Безпека*. 2014. № 4. – С. 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pib_2014_4_4.pdf
59. Грובה В.П. Правовий статус та повноваження органів місцевого самоврядування Італії: перспективи для України. *Право і суспільство*. 2015. № 4. Ч. 3. С. 3–8.
60. Гудима Д. Принцип екстериторіальності у практиці Європейського суду з прав людини. *Право України*. 2015. № 2. С. 113–127.
61. Гультай М. Класичні моделі конституційної скарги на прикладі Австрії та Іспанії. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 62–74.
62. Дахова І.І. Зміст права на свободу совісті та віросповідання. *Форум права*. 2016. № 4. С. 107–112. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/fp_index.htm_2016_4_.pdf

63. Дахова І.І., Чуб О.О. Право на доступ до інформації vs право на приватність в контексті законодавства України про запобігання корупції. *Вісник харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2016. № 1084. С. 65–70.

64. Делія Ю. Місцеве самоврядування як суб'єкт конституційних правовідносин. *Право України*. 1999. № 11. С. 24–26.

65. Делія Ю. Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування. *Право України*. 2003. № 10. С. 29–32.

66. Деменчук М. Про правовий статус Верховного Суду в Україні / М. Деменчук. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 130–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2016_3_20

67. Динник І.П. Депутатська етика для парламентарів: європейський досвід та Україна. *Економіка та держава. Серія держ. упр.* 2017. № 2. С. 12–15.

68. Добрянський С. Юридичне гарантування дотримання прав людини інституціями Європейського Союзу: перспективи удосконалення. *Право України*. 2015. № 2. С. 151–162.

69. Довідник парламентаря 01. Основні аспекти законотворчого процесу / Крижанівський В.П., Нечипоренко Л.О., Рахімкулов Е.Р., Чередніченко С.Г. Київ : ФОП Москаленко О.М., 2014. 78 с. URL: http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/Cover_Osnovni-aspekty_pp2_01.pdf

70. Єрмолаєв В. Деякі питання становлення вітчизняного парламентаризму в новітню добу. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 52–60.

71. Жарковська І. Державна влада як детермінант соціального, публічно-правового конфлікту. *Право України*. 2011. № 5. С. 196–203.

72. Желих Н.М. Зарубіжний досвід взаємодії гілок державної влади (Великобританія, Франція, Німеччина, США). URL: http://academy.gov.ua/ej/ej8/doc_pdf/zhelyh.pdf

73. Журавльов Д. Поняття і загальна характеристика центральних органів виконавчої влади України. *Публічне право*. 2013. № 3(11). С. 61–67.

74. Задорожня Г.В. Конституційно-правовий статус глави держави. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. № 1. С. 8–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drpr_2015_1_4

75. Задорожня Г. Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства Юстиції України*. 2012. № 9. С. 42–49.

76. Заєць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України*. 2013. № 9. С. 243–269.

77. Зубарева А.Є. Комітет ООН з прав людини: моногр. / за наук. ред. В.М. Репецького. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 275 с.

78. Зубчик Ю. Щодо сутності суб'єктивного права. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 14–19.

79. Івченко Ю.В. Гендерна рівність в Україні (національні особливості). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2013. № 1-2. С. 52–59.

80. Калиновський Б.В. Шляхи удосконалення конституційної моделі адміністративно-територіального устрою та організації місцевої публічної влади України. *Часопис Київського ун-ту права*. 2011. № 3. С. 100–103.

81. Калінічева Г. Державна політика підтримки розвитку організацій громадянського суспільства в країнах ЦСЄ. *Віче*. 2013. № 20. С. 7–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2013_20_3

82. Калініченко О.Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44–49.

83. Кампо В. Система джерел права в актах органу конституційної юстиції: проблеми теорії. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 11–23.

84. Капітаненко Н.П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 68–73.

85. Касяненко Є.В. Теоретико-правова характеристика трансформації статусу місцевих держ. адміністрацій в умовах децентралізації влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 20–23.

86. Кафарський В.І. Політична і конституційно-правова відповідальність суб'єктів державно-політичних відносин. *Держава і право: Юридичні і політичні науки*. К., 2010. Вип. 48. С. 124–131.

87. Кашинцева О. Правовий статус людини в біомедичному експерименті: людина чи animal of necessity. *Право України*. 2010. № 2. С. 114–118.

88. Кельман М. Підсумкові акти конституційної юрисдикції зарубіжних країн: їх юридична природа. *Право України*. 2000. № 10. С. 124–127.

89. Кельман М. Теоретико-методологічні підходи до аналізу співвідношення громадянського суспільства та держави. *Право України*. 2010. № 6. С. 93–100.

90. Кириченко Ю. Конституційне закріплення права на невтручання в особисте і сімейне життя в Україні та європейських державах: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 5. С. 34–40.

91. Кисельова О.І., Фащук Т. В. Забезпечення правопорядку у парламенті та дисципліни представників депутатського корпусу: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Часопис Національного ун-ту «Острозька академія»*. Серія : *Право*. 2013. № 1(7). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13koitzd>

92. Кісс С.В. Конституційне визначення України як соціальної держави: історико-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 13–16.

93. Клименко О.І. Права громадян на народне волевиявлення: історичні та теоретико-правові аспекти виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 145–150.

94. Клименко О.М. До визначення поняття конституційного ладу та права власності в його системі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 1. С. 44–49.

95. Ключковський Ю.Б. Виборчий процес: правова природа і суб'єктний аспект. *Право України*. 2014. № 7. С. 157–167.

96. Ключковський Ю. Деякі проблеми конституційного регулювання виборів. *Право України*. 2012. № 8. С. 86–92.

97. Книш В.В. Методологічні проблеми визначення дефініції «конституційно-правова відповідальність суб'єктів державно-політичних відносин». *Держава і право. Юр. і політ. науки*. К., 2010. Вип. 48. С. 131–137.

98. Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 66–73.

99. Ковальчук В. Всенародний референдум як одна з форм легітимації державної влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Право України*. 2009. № 12. С. 151–160.

100. Ковальчук В. Громадянське суспільство та його правосвідомість як основа формування легітимної влади. *Право України*. 2014. № 4. С. 91–98.

101. Ковальчук В.Б. До питання про роль та місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади: в контексті європейського досвіду. 2016. С. 137–142. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_837_23.pdf

102. Ковриженко Д. Правове регулювання законодавчого процесу: досвід країн ЄС та пропозиції для України. *Часопис Парламент*. 2011. № 1. С. 2–41.

103. Козюбра М.І. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти. *Право України*. 2001. № 2. С. 92–95.

104. Колісник В. Правовий механізм трансформації української Конституції. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 59–67.

105. Коліх В. В. Трансформація форми державного правління в Україні / В. В. Коліх. *Право і суспільство*. 2016. № 3(2). С. 16–25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_3\(2\)5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_3(2)5)

106. Комарова Т. Феномен судового активізму у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. *Право України*. 2018. № 2. С. 217–232.

107. Конончук І. Історичні та політико-правові аспекти виникнення і розвитку інституту конституційного контролю. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 73–77.

108. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність: [збірник] / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; упоряд.: І.О. Кресіна, О.В. Батанов] ; відп. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученко. К. : Юридична думка, 2011. 327 с.

109. Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму / Ю.С. Шемшученко та ін. ; відп. ред. Н.М. Пархоменко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Юр. думка, 2014. 261 с.

110. Костецька Т.А., Андрієвська О.В. Щодо поняття конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина: теоретичні аспекти. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 122–131.
111. Котенко Т. Тенденції розвитку функцій місцевого самоврядування в умовах розбудови громадянського суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 80–84.
112. Котковський В.Р. Інститут місцевого самоврядування: проблеми становлення та розвитку. *Державне будівництво*. 2016. № 1. С. 1–11. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/05.pdf>
113. Кравець М.О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20–23.
114. Кравцова З.С. Моделі конституційного закріплення принципів конституційного ладу. *Право і громадянське суспільство*. 2014. URL: http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-7-2014/item/download/93_84dca
115. Кравчук В. Інститут основ конституційного ладу у системі конституційного права України. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1(5). С. 55–61.
116. Кравчук В.М. Порівняльно-правовий аналіз окремих елементів конституційно-правового статусу судді. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 15–22.
117. Кравчук В.М. Порівняльно-правове дослідження порядку призначення суддів судів загальної юрисдикції. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія право*. 2013. Вип. 22. Ч. I. Том 1. С. 102–105.
118. Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. Інститут імпідменту: порівняльно-правовий аналіз. Київ : Ін-т Корецького, 2004. 176 с.
119. Крочук М.І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету вн. справ*. 2011. № 4. С. 464–471.
120. Крусян А.Р. Конституція в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму (у контексті актуальних питань конституційних перетворень). *Право України*. 2016. № 6. С. 70–78.
121. Крусян Р.А. Судова влада в Україні: характеристика етапів реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 14–20. URL: www.pravoisusilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/.../5.pdf
122. Крючко Н. Ознаки судової влади: конституційно-правовий аспект. *Право України*. 2018. № 4. С. 251–260.
123. Кудряченко А. Сучасний досвід застосування прямої демократії в країнах ЦСЄ. *Віче*. 2013. № 20. С. 2–6.
124. Кузнецова Н. Громадянське суспільство, держава, приватне право: проблеми співвідношення та взаємодії. *Право України*. 2014. № 4. С. 63–70.
125. Кузьменко О. Про вплив Конституційного Суду України на процес законотворчості в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 132–134.

126. Куракін О.М. Право громадян України збиратися мирно, без зброї: вітчизняний та європейський досвід. *Право і суспільство*. 2016. № 2(2). С. 13–18. URL: www.pravoisusilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/.../5.pdf

127. Кушніренко О.Г., Кузнецов І.А. Проблеми законодавчого закріплення, використання та охорони державних символів України: конституційно-правовий аспект. 2011. № 1. URL: http://nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1/Kushnirenko.pdf

128. Ладонько Л.С., Кунденко А.В., Михайловська О.В., Філіпова Н.В. Роль та функції місцевого самоврядування в системі публічної влади України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 4(55). С. 1–6. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc 3/01.pdf>

129. Лазарев В.В. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України: компетенція та організація роботи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 32–36. URL: <http://lsej.org.ua/8.pdf>

130. Лапкін А.В. Прокуратура в системі судової влади. *Право України*. 2015. № 9. С. 164–171.

131. Лемак В. Технологія конституційної реформи: основні вимоги європейського досвіду для України. *Право України*. 2016. № 6. С. 44–51.

132. Летнянчин Л.І. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднання в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4(79). С. 65–75.

133. Лисенко О. Трансформація правового статусу органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів. *Право України*. 2009. № 4. С. 132–137.

134. Лихачов С.В. Щодо функцій органів місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2010. № 2. С. 272–276. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/101>

135. Лотюк О. Розуміння громадянського суспільства у контексті предмета конституційного регулювання. *Право України*. 2013. № 6. С. 228–234.

136. Людькова І. Щодо особливостей правового статусу центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/urid_2014_6_13.pdf

137. Магновський І. Міста Київ і Севастополь: особливості конституційно-правового статусу. *Юридичний вісник*. 2010. № 1. С. 43–46.

138. Магновський І.Й. Теоретико-правові основи територіального устрою України. *Наук. вісн. Нац. акад. вн. справ*. 2011. № 3(76). С. 253–260.

139. Майданик О. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти. *Право України*. 2001. № 2. С. 92–96.

140. Макаренко Л. Захист прав вимушених переселенців: єдність науки і практики (за матер. круглого столу). *Право України*. 2015. № 4. С. 191–194.

141. Макаренко О. Щодо співвідношення понять «орган виконавчої влади» та «орган державного управління». *Право України*. 2000. № 6. С. 23–26.

142. Малиновський В. Сучасні тренди регіоналізації в Європі. *Освіта регіону*. 2013. № 1. С. 164–169. URL: <http://social-science.com.ua/article/1004>
143. Манюк П.Т. Право вето Президента України у контексті правової охорони Конституції України. *Порівн.-аналіт. право*. 2013. № 3-2. С. 87–89.
144. Мартинюк Р. Змішана республіка – напівпрезидентська форма правління? *Право України*. 2018. № 1. С. 172–183.
145. Мартинюк Р. Інститут імпичменту в Україні: вади вітчизняної моделі. *Право України*. 2008. № 2. С. 105–108.
146. Мартинюк Р. Класифікація форми правління: проблема вибору критеріїв. *Право України*. 2018. № 12. С. 207–219.
147. Мартинюк Р. Компетенційний дуалізм виконавчої влади: державно-правовий досвід П'ятої Французької Республіки та України. *Право України*. 2011. № 1. С. 200–209.
148. Мартинюк Р. Президент і виконавча влада: співвідношення інститутів у практиці сучасних республік. *Право України*. 2020. № 3. С. 256–269.
149. Мартинюк Р.С. Поновлення чинності положень редакції Конституції України від 8 грудня 2004 року: питання конституційності та легітимності. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: Право*. 2015. № 2(12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15mrsktl.pdf>.
150. Мартинюк Р.С. Органи конституційної юрисдикції в системі вищих органів держави. *Публічне право*. 2017. № 1. С. 83–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2017_1_13.
151. Мартянова Т.С. Конституційний Суд у системі органів конституційного контролю: порівняльно-правові аспекти діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 6. С. 59–62.
152. Марцеляк О. Конституційні засади виборчого права України (загально-нотеретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38–45.
153. Марцеляк О.В., Марцеляк С.М. Правова природа й види цenzів у виборчому праві. *Наук. вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія Право. Вип. 33. Том. 1. С. 79–93.
154. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3540/Martsenyuk_Gender_and_non_discrimination.pdf
155. Маслов Ю.К. Реформування місцевого самоврядування в системі публічної влади країн Європейського Союзу. *S.P.A.C.E*. 2016. № 1. С. 22–26. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7297/Maslov%20SPACE2016.pdf?sequence=1&isAllowed>
156. Матат А.В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186–194.
157. Мельниченко В.І. Статус президента і форма державного правління: взаємообумовленість та взаємовплив. *Право України*. 2014. № 8. С. 56–66.

158. Мішина Н. Термін «органи самоорганізації населення»: законодавчий і доктринальний зміст. *Право України*. 2008. № 3. С. 68–70.

159. Мішина Н. Конституційна регламентація місцевого самоврядування в Україні: сучасність та перспективи. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 31–35. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/urid_2015_1_7.pdf

160. Мішина Н. Систематизація виборчого законодавства України: проблеми й перспективи. *Юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 11–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_1_4

161. Морозюк С.М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15–19.

162. Мяловицька Н.А. Автономія: поняття, принципи, класифікація. *Альманах права*. 2012. № 3. С. 93–97. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63778/18-Mialovytska.pdf?sequence=1>

163. Назаренко О. Політичний режим: сучасний погляд юридичної теорії. *Порівняльне аналітичне право*. 2014. № 2. С. 44–47.

164. Наливайко Л.Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : моногр. Харків : Право, 2009. 600 с.

165. Наливайко Л.Р. Європейський досвід забезпечення транспарентності державної влади. *Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск*. К. 2014. С. 51–58.

166. Наливайко Л. Р. Місце конституційно-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності. *Держава і право : зб. наук. праць*. 2001. Вип. 11. С. 182–186.

167. Наливайко Л. Співвідношення категорій «конституційний лад» та «державний лад» в умовах конституційної модернізації. *Право України*. 2014. № 9. С. 32–44.

168. Нор В.Т. Правові засоби прокурорської діяльності згідно з новим Законом України «Про прокуратуру». *Право України*. 2015. № 6. С. 60–69.

169. Носенко О.В. Сучасні інститути конституційного права України: поняття, види і сутнісні ознаки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 73–80.

170. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження : моногр. Харків : Право, 2014. 576 с.

171. Огурцов О.П. Законодавчі основи конституційно-правового статусу осіб без громадянства в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 122–127.

172. Орзіх М. Президентська республіка – різновид республіканської форми правління. *Право України*. 2009. № 10. С. 72–76.

173. Петришин О. Демократія як основа правової, соціальної держави. *Право України*. 2014. № 5. С. 73–82.

174. Петришин О. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. *Право України*. 2009. № 10. С. 57–61.

175. Петришин О. Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави. *Право України*. 2009. № 6. С. 4–9.
176. Петришина М. Загальна характеристика нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування в Україні. *Право України*. 2010. № 4. С. 29–32.
177. Пенцов М.В. Функції судової влади в Україні та країнах СНД. *Форум права*. 2014. № 2. С. 358–363. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
178. Пилипишин В.П. Виборчі системи та універсальність принципів виборчого права. *Держава і право. Юр. і політ. науки*. 2006. Вип. 32. С. 164–172.
179. Піонтковська О.О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207–216.
180. Погорілко В.Ф. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2005. № 8. С. 144–146.
181. Погорілко В.Ф. Конституційно-правові відносини в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 7. С. 25–28.
182. Погорілко В.Ф. Об'єкти конституційного права України: поняття, ознаки та види. *Право України*. 2004. № 2. С. 9–16.
183. Погорілко В. Функції Української держави та їх правові основи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 1. С. 9–14.
184. Полянський Ю. Про організаційний устрій та функції органів прокуратури. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 87–90. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/urid_2015_1_16.pdf
185. Прилуцький С. В. Концептуальні підходи до реформування судової влади України. *Право України*. 2015. N 11. С. 106–112.
186. Приполова Л.І. Зміст депутатської недоторканності: порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 32–37. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pis_2015_1_8.pdf
187. Прієшкіна О. Конституційний лад України: Актуальні теоретико-методологічні аспекти дослідження. *Юридичний вісник*. 2011. № 1. С. 12–18.
188. Прієшкіна О. Конституційний лад та економічна система: загально-нотеоретичні аспекти. *Юридичний вісник*. 2015. № 1. С. 23–30. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/urid_2015_1_6.pdf
189. Пушкіна О. Особисті права людини в конституційному законодавстві. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 17–24.
190. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції України. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 27–32.
191. Рабінович П.М. До модернізації конституційно-правового статусу людини і громадянина (львівські пропозиції). *Публічне право*. 2015. № 3. С. 20–33.

192. Рабінович П.М. Конституційне забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні: можливості ефективізації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 5. С. 68–78.

193. Рабінович П. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 18–28.

194. Рабінович П. Практика Страсбурзького суду у справах проти України як чинник удосконалення її законодавчих гарантій прав людини. *Право України*. 2015. № 2. С. 128–139.

195. Рибалка Н.О. Засади діяльності прокуратури. *Право України*. 2015. № 6. С. 44–51.

196. Рибалка Н.О. Теоретико-правові основи правозахисної діяльності прокуратури. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. – С. 24–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaru_2015_4_6

197. Роговенко Д. До питання про статус Рахункової палати України. *Право України*. 2004. № 7. С. 121–125.

198. Ромашкин С.В. Основные положения реформирования органов прокуратуры Украины. *Правова держава = Constitutional State*. Одеса, 2015. № 20. с. 29 – 33. URL: <http://pd.onu.edu.ua/issue/viewIssue/3731/1318>

199. Рудик П.А. Особливості процедури внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України. *Часопис Київського ун-ту права*. 2013. № 4. С. 87–90.

200. Рябовол Л.Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журн*. 2017. № 4. С. 29–32.

201. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 49–52.

202. Савчин М. Верховенство конституції та її конкретизація в законодавстві. *Юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 59–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uid_2016_2_11

203. Северенчук О. Запровадження принципу розподілу влади в політико-правовому просторі України. *Юридична Україна*. 2004. № 9. С. 4–10.

204. Селіванов О.А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз) : моногр. Київ : Парламентське вид-во, 2018. 182 с.

205. Серьогіна С.Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні : моногр. Х. : Ксилон, 2001. 276 с.

206. Скрипнюк В.М. Конституційні принципи організації державної влади: теоретичні аспекти. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 171–178.

207. Скрипнюк О. Особливості здійснення місцевого самоврядування та виконавчої влади в місті Києві: питання теорії і практики. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 14–21.

208. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39–52.

209. Слободяник Т. М. Підстави, форми їх реалізації та санкції конституційно-правової відповідальності представницьких органів і посадових осіб місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 50–57. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pis_2015_2_11.pdf

210. Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 335 с.

211. Смокович М. Обмеження права суддів на судовий захист. *Право України*. 2018. № 2. С. 118–135.

212. Совгіря О. Парламентська коаліція в Україні: фактори, що впливають на діяльність, нові реалії правового регулювання. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2014. Вип. 60. С. 178–184. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vlnu_yu_2014_60_24.pdf

213. Совгіря О. Формування уряду України за конституцією України, зі змінами 2004 року: проблемні аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 1. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKNU_Yur_2014_1_5.pdf

214. Стецюк П. Державні символи України: конституційно-правова характеристика. *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 6. С. 103–115.

215. Струс-Духнич Т. Зарубіжний досвід функціонування судових систем. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 271–275. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2010_5_66

216. Супрун В. Зарубіжний досвід організації взаємодії органів законодавчої і виконавчої влади. 2017. С. 121–125. URL: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2664>

217. Сурай І.Г., Гончар В.В. Сутнісні ознаки сучасного парламентаризму. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 1(49). С. 1–5.

218. Суржинський М.І. Інститут громадянства України: конституційно-правовий аспект : монографія. Київ : Наукова Думка, 2011. 214 с.

219. Сухонос В.В. Вплив інституту глави держави на монархічну форму правління. *Часопис Національного ун-ту «Острозька академія»*. Серія: *Право*. 2013. № 1(7). С. 1–14.

220. Тимошенко В. І. Особливості концепції громадянського суспільства в політико-правовій думці України кінця XIX – початку XX ст. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 5. С. 160–168.

221. Тимошенко В. Формування ідей та елементів громадянського суспільства в Україні: ретроспективний аналіз. *Право України*. 2014. № 4. С. 36–44.

222. Ткаченко Ю. В. Конституційна законність як принцип конституційного ладу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 875–883. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10tjvpkl.pdf>

223. Токарська А., Софінська І. Сучасна правова доктрина громадянства: проблеми та перспективи розвитку. *Право України*. 2018. № 4. С. 147–164.
224. Толстенко В. Л. Форма держави в системі основ конституційного ладу: проблеми теорії і практики. *Право України*. 2014. № 2. С. 283–290.
225. Федоренко В. Конституційно-правова відповідальність Президента у демократичних країнах. *Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2013. № 95. С. 87–91.
226. Федоренко В.Л. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики. *Право України*. 2014. № 9. С. 94–106.
227. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: поняття, генезис і структура. *Право України*. 2017. № 5. С. 18–26.
228. Федоренко В.Л. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, види, питання конституційної правосуб'єктності. *Право України*. 2014. № 5. С. 83–91.
229. Француз-Яковець Т.А. Особливості взаємодії двопалатного парламенту з органами виконавчої влади в практиці сучасних демократичних держав. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 7. С. 27–33.
230. Француз-Яковець Т. Основи питання організації діяльності двопалатних парламентів Європи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 32–38.
231. Француз-Яковець Т.А. Передумови формування двопалатної структури парламенту в європейських унітарних державах. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 89–93.
232. Чехович С.Б., Босий В.П. Притулок та біженці в Україні: історія, проблеми конституційно-правового регулювання : монографія / за редакцією члена-кореспондента НАН України, доктора юридичних наук, професора О.Л. Копиленка. Київ : Інст. законодавства Верховної Ради України, 2016. 184 с.
233. Члевик О. Особливості свободи як принципу конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 55–65.
234. Шаповал В. М. Конституційне право як галузь, наука і навчальна дисципліна. *Право України*. 2014. № 8. С. 178–198.
235. Шаповал В.М. Парламент як представницький орган. *Право України*. 2015. № 3. С. 114–134.
236. Шаповал В. М. Феномен конституції як основного закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64–84.
237. Швець А. Основні організаційно-правові форми діяльності депутатів місцевих рад. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 78–83. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/urid_2014_6_15.pdf
238. Шелест Д.С., Юрченко М.М. Політико-правові основи етнодержавотворення в Україні : навч.-метод. посібн. Одеса : Астропринт, 1999. 204 с.

239. Юрченко М.М., Мазуренко А.С. Гарантії місцевого самоврядування: проблеми дефінітивного визначення та класифікації. *Південноукр. Правн. часопис*. 2015. № 1. С. 16–21. URL: <http://nbuv.gov.ua>

240. Янчук А.О. Теоретичні засади референдумного процесу в Україні : монографія. Київ : Київ. ун-т, 2010. 207 с.

241. Янюк Н.В. Реформування місцевих державних адміністрацій у контексті децентралізації влади в Україні. 2015. С. 30–35. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4811/y.pdf>

Електронні інформаційні ресурси

Офіційні вебсторінки державних органів України

1. <http://www.president.gov.ua> – Президент України.

Законодавча влада

2. <http://www.rada.gov.ua> – Верховна Рада України.

3. <http://www.ombudsman.kiev.ua> – Уповноважений Верховної Ради з прав людини.

Виконавча влада

4. <http://www.kmu.gov.ua> – Кабінет Міністрів України.

5. <http://www.minjust.gov.ua> – Міністерство юстиції.

Судова влада

6. <http://www.scourt.gov.ua> – Верховний Суд України.

7. <http://www.ccu.gov.ua/> – Конституційний Суд України.

8. <http://vkksu.gov.ua/> – Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

9. <http://reyestr.court.gov.ua> – Єдиний державний реєстр судових рішень України.

Інші державні органи

10. <http://www.gpu.gov.ua> – Офіс Генерального прокурора.

11. <http://www.ssu.gov.ua> – Служба безпеки України.

12. <http://www.rainbow.gov.ua> – Рада національної безпеки та оборони України.

13. <http://www.cvk.gov.ua> – Центральна виборча комісія.

14. <https://hcj.gov.ua> – Вища рада правосуддя.

Науково-аналітичні ресурси

15. <https://www.liga.net> – останні юридичні та економічні новини.

16. <https://www.niss.gov.ua> – Національний інститут стратегічних досліджень.

17. <http://parlament.org.ua/> – Лабораторія законодавчих ініціатив.

18. <http://www.pravo.org.ua> – Центр політико-правових реформ.

19. <http://www.khpg.org/> – інформаційний портал Харківської правозахисної групи.

20. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського.

ЗМІСТ

Цільова настанова.....	3
Структура навчальної дисципліни.....	8
<i>Тема № 1.</i> Конституційне право як галузь права, юридична наука та навчальна дисципліна.....	10
<i>Тема № 2.</i> Конституція як Основний Закон в суспільства і держави.....	20
<i>Тема № 3.</i> Засади конституційного ладу сучасних держав.....	29
<i>Тема № 4.</i> Основи конституційно-правового статусу особи в сучасних державах.....	46
<i>Тема № 5.</i> Громадянство в сучасному світі.....	68
<i>Тема № 6.</i> Основи правового статусу іноземців та осіб без громадянства.....	76
<i>Тема № 7.</i> Основи конституційно-правового статусу національних меншин у сучасних державах.....	82
<i>Тема № 8.</i> Конституційно-правове регулювання форм безпосередньої демократії.....	89
<i>Тема № 9.</i> Система органів публічної влади в сучасних державах.....	107
<i>Тема № 10.</i> Глава держави в сучасному світі. Конституційно-правовий статус Президента України.....	115
<i>Тема № 11.</i> Парламент у сучасних державах. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.....	128
<i>Тема № 12.</i> Конституційно-правовий статус уряду, центральної та місцевих органів виконавчої влади.....	147

<i>Тема № 13.</i> Судова влада в сучасних державах. Конституційно-правові засади організації судової влади в Україні.....	157
<i>Тема № 14.</i> Конституційна юстиція в сучасних державах.....	166
<i>Тема № 15.</i> Конституційно-правовий статус правоохоронних органів сучасних держав.....	178
<i>Тема № 16.</i> Територіальний устрій України.....	186
<i>Тема № 17.</i> Конституційно-правові основи місцевого самоврядування.....	191
Рекомендована література.....	201

Навчально-методичне видання

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Навчально-методичний посібник (робочий зошит)

Верстання *Юлія Семенченко*
Дизайн обкладинки *Валерія Савельєва*
Технічне редагування *Тетяна Шутова*

Г Е Л Ї В Е Т И К А
В И Д А В Н И Ч И Й Д І М

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку 01.02.2022 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 13,25. Наклад 100. Замовлення № 0722-111.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.